

ЗАХІДНОУКРАЇНСЬКІ ТА УКРАЇНСЬКІ ЕМІГРАЦІЙНІ АЛЬМАНАХИ 1920–1930-х років: ТЕМАТИКО-ТИПОЛОГІЧНИЙ АНАЛІЗ

Любов Кужель

науковий співробітник відділу наукової бібліографії
ЛННБ України ім. В. Стефаніка

Досліджено і систематизовано західноукраїнські й українські еміграційні альманахи 1921–1931 рр., які відіграли важливу роль у житті українського народу, а саме — сприяли посиленню інтересу народу до історії України, зокрема періоду визвольних змагань, мали значний вплив на підвищення національної свідомості українського народу, висвітлювали проблеми української і світової літератури, кооперативного руху і господарської діяльності.

Ключові слова: 1921–1931 рр., видавничий рух, західноукраїнські календарі-альманахи, українські еміграційні альманахи, структура календарів.

This article studies and systematizes Western Ukrainian and Ukrainian emigrant almanacs of 1921–1931 which have played an important role in the life of the Ukrainian people. It is suggested that the publications in the almanacs increased the interest of the Ukrainian people in the history of Ukraine, in particular in the period of national liberation struggle (1921–1931). They also greatly affected the increase of the national consciousness of the Ukrainian people. They highlighted issues in the Ukrainian and world literatures, cooperative movement, and business activity.

Keywords: 1921–1931, publishing, western Ukrainian almanac calendars, Ukrainian emigrant almanacs, calendar structure.

Рассмотрены и систематизированы западноукраинские и украинские эмиграционные альманахи 1921–1931 гг., которые сыграли важную роль в жизни украинского народа, а именно — способствовали усилению интереса народа к истории Украины, особенно периода освободительного движения, оказывали значительное влияние на повышение национального сознания, освещали проблемы украинской и мировой литературы, кооперативного движения, хозяйственной деятельности.

Ключевые слова: 1921–1931 гг., издательское дело, западноукраинские календари-альманахи, украинские эмиграционные альманахи, структура календарей.

З кожним роком історіографія українських видань збагачується новими дослідженнями. Особливо цьому процесу сприяло розкриття спецфондів і введення в науковий обіг заборонених радянською цензурою видань 20–30-х років ХХ ст. Однак багато з них потребує ще кропіткого вивчення. Зокрема, найменш дослідженими виявилися альманахи і календарі-альманахи. Ці важливі і популярні серед народу книжкові видання чекають на ґрунтовне наукове опрацювання із врахуванням аналізу публікацій сучасних письменників, краєзнавців, істориків. Досліджувати альманахи, видозміни їх форм і змісту необхідно в конкретному зв'язку з читацьким призначенням, громадськими, культурними і політичними завданнями, які ставили перед собою їхні видавці.

Як свідчать джерела, а саме: «Українська літературна енциклопедія» [3], «Азбуковник» Б. Романенчука [2], покажчик І. З. Бойка [94], в Україні альманахи почали з'являтися в 30–40-х роках ХІХ ст. В Галичині першим альманахом була «Русалка Дністрова» М. Шашкевича, І. Вагилевича, Я. Головацького (Будин, 1837), який ґрунтовно дослідила Л. І. Ільницька [30].

Важливим джерелом для вивчення альманахів є ґрунтовна монументальна бібліографічна праця І. Бойка «Українські літературні альманахи і збірники ХІХ — початку ХХ ст.». Фактично, це перша спроба зібрати в повному обсязі видання, які відіграли значну роль у розвитку української літератури та культури ХІХ — початку ХХ ст. На думку автора, альманахи були чи не єдиним друкованим джерелом (за відсутністю періодичних видань), де могли публікувати свої твори українські письменники. Більшість із зафіксованих у покажчику видань стали бібліографічними раритетами. Важливим і цінним у цьому покажчику є розкриття змісту альманахів.

Частково розглядає українські альманахи певного періоду й Р. Кирчів у своєму дослідженні україніки на сторінках польських альманахів [37].

Основним джерелом для виявлення західноукраїнських та українських еміграційних альманахів, які виходили в 20–30-х рр. ХХ ст., стала бібліографічна база даних, створена для багатотомного бібліографічного покажчика «Українська книга в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині та в еміграції, 1914–1939» [93] у відділі наукової бібліографії ЛННБ України ім. В. Стефаника. До бази

даних, крім каталогів академічних бібліотек України, наукових бібліотек університетів, он-лайн каталогів зарубіжних бібліотек, ми включили інформацію, виявлену в «Довіднику з Української та Карпато-Русинської Американської Періодики та Календарів-Альманахів на Мікрофільмах (1886–1976)» [101]. Важливим джерелом у розшуку еміграційних українських альманахів і календарів-альманахів є також «Покажчик рідкісної літератури в бібліотеці Колегії Св. Андрея» у Вінніпезі [57]. Частково матеріали до цієї теми знаходимо у працях дослідників української журналістики та загальноукраїнського видавничого руху першої половини ХХ ст., зокрема у публікації Т. Ківшар [38, с. 57-62].

Аналізуючи ці джерела, ми вирішили виокремити альманахи і календарі-альманахи, які з огляду на популярність і доступність були одним із найпоширеніших типів видань у книговидавничій продукції цього періоду (всього, за нашими підрахунками, вийшло 67 назв). У нашому дослідженні ґрунтовно опрацьовані альманахи, видані у 1921–1931 рр., а також використані матеріали з тогочасних періодичних видань («Літературно-Науковий Вістник», «Книжка» (Станіславів), архівні матеріали ЦДІА України у Львові (фонди НТШ, товариства «Просвіта», видавничої кооперативи «Червона Калина», редакції календаря-альманаху «Дніпро» тощо), архівні матеріали Івана Калиновича, які зберігаються у відділі рукописів ЛННБ України ім. В. Стефаника [87]). Розкриттю теми сприяло опрацювання відповідних бібліографічних покажчиків, каталогів видавництва, книгарень, бібліотек, прикнижкової бібліографії, а також вивчення праць сучасних дослідників про окремі календарі-альманахи [40; 42].

Зауважимо, що більшість альманахів ми переглянули *de visu*, чотири альманахи описали за бібліографічними джерелами.

Статистика видання альманахів і календарів-альманахів за хронологією: 1921 і 1924 рр. — 3; 1926 і 1928 — 4; 1922, 1925 і 1930 — 6; 1923 — 7, 1931 — 8; 1927 — 9; найбільше вийшло у світ 1929 р. — 12 альманахів. *Географія видань українських альманахів* доволі широка: Львів, Станіславів (тепер Івано-Франківськ), Ужгород, Чернівці, Кременець, Коломия. Виходили вони також у місцях компактного проживання українців за кордоном — у Чехословаччині (Подєбради, Прага), Сполучених Штатах Америки (Олифант, Нью-Йорк), Австрії (Відень), Німеччині (Берлін), Канаді (Вінніпег,

Монреаль), Польщі (Краків, Варшава, Перемишль, Олександрів-Куявський). Найбільше альманахів видано у Львові — 35. В еміграції найбільше українських альманахів у Вінніпезі (Канада) — 7 назв. Упродовж 1921–1931 років, за нашими даними, опубліковано 26 календарів-альманахів і 41 альманах.

1. Календарі-альманахи

Структура західноукраїнських та еміграційних календарів-альманахів 20–30-х рр. ХХ ст. була типовою як за підбором матеріалів, так і за схемою укладання, яка залежала від функціонального спрямування видання і потенційного кола читачів. Основними розділами здебільшого були: календарна, загальна й інформаційна частини і розділ оголошень. Календарна частина вмещувала різні типи календарів: астрономічні, історичні, церковні (із щомісячним календарем православних, греко-католицьких, римо-католицьких, єврейських (жидівських) свят і святих), літературні, господарські (із щомісячними порадами у сільському господарстві та прогнозами погоди на поточний місяць), риболовецькі, ловецькі (мисливські). У більшості календарів залишалося також місце для нотаток. У календарній частині у вигляді додатка подавалися коротенькі описи історичних подій, спортивні нотатки, спомини, поезії, короткі біографії визначних діячів, письменників, приказки про погоду, народні прикмети. Наповнення календарної частини інколи змінювалися залежно від читацького призначення, від видавництва, партій і організацій, які вони представляли.

Оскільки календарі-альманахи можна вважати комерційним продуктом поліграфічного виробництва, то не менш важливою їх частиною був відділ оголошень, де рекламувалися всі види продукції, послуг тощо. Часто ці відділи займали восьму-десяту частину обсягу календаря. Значну частину в рекламних оголошеннях займали книготорговельні реклами [48].

Загальна частина складалася з цікавих статей і розвідок, які виховували громадську свідомість, підносили освітній рівень селян і робітників, молоді. Укладачі українських альманахів збирали матеріали з історії і культури України — історичні перекази, легенди, думи, народні пісні тощо. Видавцями альманахів здебільшого були особи, які гуртувалися біля редакцій періодичних видань, керівництва

громадських організацій, товариств, просвітних організацій тощо. В календарях-альманахах поруч з поезією, прозою, літературно-критичними статтями, дискусіями на літературні теми публікувалися матеріали з різних галузей науки, політична інформація, велика кількість фактів, подій, епізодів з життя українського народу. Статті в календарях-альманахах (перекладні та оригінальні) були зазвичай науково-популярні, короткі. Для альманахів і календарів-альманахів характерне зовнішнє оформлення книжки — використання гравюр, віньєток тощо.

За читацьким призначенням календарі можна умовно поділити на видання, призначені для широкого загалу, а також книги, адресовані певним соціальним групам: селянські, ремісничі, жіночі, військові, студентські. Можливий поділ календарів і за ідеологічним спрямуванням (національно-патріотичні, москвофільські), за наповненням матеріалу: універсальні (або як їх називали самі видавці — енциклопедичні) і галузеві.

В календарях-альманахах із загальної частини, яка переважно мала окремих титульний аркуш і власну пагінацію, чи з окремого розділу виготовляли відбитки, які розповсюджувались без календарної частини під різними назвами як літературні чи літературно-наукові альманахи (це найбільше стосувалося календарів «Жіночої долі», «Дніпра», товариства «Просвіта», історичних календарів видавничої кооперативи «Червона Калина»).

Серед 27 календарів-альманахів по сім випусків видали Українське Товариство допомоги емігрантам з Великої України у Львові і видавничу кооперативу «Червона Калина», чотири — «Жіноча доля». Деякі календарі-альманахи мали лише один випуск.

Насамперед відзначимо літературно-політичний календар-альманах «Дніпро». Після поразки українських визвольних змагань на Захід емігрував уряд Української Народної Республіки. 9 серпня 1921 р. було створене «Українське товариство допомоги біженцям з України та їх родинам у Польщі» з центром у Варшаві [19]. Товариство мало свої філії, серед них і львівську. 17 листопада 1922 р. дирекція поліції у Львові легалізувала і затвердила статут товариства під зміненою назвою «Українське Товариство допомоги емігрантам з Великої України у Львові», і відтоді воно почало існувати не як філія, а як самостійне товариство (до 1939 р.).

Мета Товариства — надання матеріальної, моральної, медичної та юридичної допомоги емігрантам та їх родинам. На чолі Товариства стояло правління у складі дев'яти членів та п'яти заступників, які щороку обиралися загальними зборами. Головами Товариства у різні роки були: Іван Огієнко, Григорій Деркач, Леонід Білецький, Володимир Дорошенко, Петро Холодний. Найдовше очолював Товариство Юрій Магалевський, а його заступником у 1926–1929 рр. була Марія з роду Бачинських, дружина Д. Донцова [36, с. 121]. Почесними членами Товариства були не тільки українці з Великої України, а й галичани, зокрема Митрополит Андрей Шептицький, отець Василь Лициняк, Володимир Бачинський, Олександр Барвінський, Іван Калинович, Галина Левицька-Крушельницька та ін.

З ініціативи урядовця УНР Віктора Завадського Товариство розпочало видавати свій календар-альманах «Дніпро», який став його друкованим органом [79]. У ЦДІА України у Львові зберігаються основні документи календаря-альманаху «Дніпро», зокрема: завізований Державною Прокуратурою у м. Львові дозвіл на видання календаря, а також його проспект, в якому вказано редакторський і авторський склад [86], тематику, прізвище художника, наклад, епіграф, зобов'язання подавати календар до цензури, протоколи засідань редакційної колегії [76] тощо. Окремі архівні документи зберігаються у відділі рукописів ЛННБ України ім. В. Стефаника, — у фондах Івана Шендрика [52], Івана Калиновича [50; 53; 54], Володимира Дорошенка [52] та у Державному архіві Львівської області — в особовому архіві І. Калиновича [88].

На початку 1930 р. частина архівних матеріалів була втрачена, коли з приміщення Товариства було викрадено деякі звіти, документи, про що згадує Ю. Магалевський у своїй статті [55].

Концепція редакційної політики календаря «Дніпро» визначалася гаслом «... Далекі ми від вузької партійності й сухого догматизму, даємо в альманаху місце кожному, хто служить нашому ідеалові, незалежно від партійної чи станової прихильності автора...» [43]. Весь дохід від реалізації календарів йшов на допомогу біженцям.

Упродовж 1922–1939 рр. вийшло 17 випусків календаря-альманаху «Дніпро». Винятком став календар на 1926 рік, який не був опублікований через фінансову кризу Товариства. Редакторами календаря-альманаху «Дніпро» були відомі українські громадські діячі [56, с. 11]:

Віктор Завадський [72], Леонід Білецький [75], Іван Шендрик [51]. Починаючи з 1926 р., Володимир Дорошенко був єдиним редактором цього видання [76], давав до альманаху багато своїх статей і займався добором матеріалу [23].

Структура календаря-альманаху традиційна для галузевих календарів: календарна частина, основна частина і розділ оголошень. Обсяг календаря — 160-190 сторінок. Ціна календаря — 1.50 зл. – 2.50 зл. [76].

Альманахова (основна) частина «Дніпра» мала окремий титульний аркуш з усіма вихідними даними і власною пагінацією. Інколи альманахова частина мала власну назву, наприклад: «На вигнанні» (1924); «За кордоном» (1925) [73], «На ріках Вавилонських» (1927), «Під жовто-блакитним прапором» (1928), «За тризуб» (1929), «Дніпро» (1930, 1931). Відбитки альманахової частини розповсюджувалися як окреме видання без календарної частини і розділу оголошень накладом 500 примірників.

Якщо розглядати тематику публікацій календаря, то значне місце в ньому займали матеріали, пов'язані з національно-визвольною боротьбою, Першою світовою війною, різноманітними аспектами діяльності української еміграції, а також статті, присвячені відносинам між Галичиною і Великою Україною, ролі наддніпрянців у житті Галичини та відомим громадським діячам, зокрема: Симону Петлюрі, Івану Липі, Михайлу Білінському, Василю Совачову, Володимир Самійленку, Аполлінарію Маршинському та ін. Практикувався в календарі ілюстративний матеріал, зокрема це були фото робіт Петра Холодного, Миколи Бутовича і Святослава Гординського. В архівних матеріалах зазначено про обкладинку П. Холодного до альманаху на 1924 р.: «Повторюючи мотиви минулорічної обкладинки артист їх відмінює відповідно до сьогорічних подій в житті України. З цим змістом і матеріалом і оформленням календар не залежить на полицях і кожен щирий українець, кому не байдужі соборність і державність України, купить календар «Дніпро» [74].

Авторами календаря «Дніпро» були відомі українські громадські і військові діячі [86]. Частина з них була членами НТШ, як-от: Володимир Дорошенко, Дмитро Дорошенко, Наталія Дорошенко, Іван Шендрик, Віктор Завадський, Дмитро Донцов, Ілько Боршак, Іван Огієнко, Степан Сірополко, Василь Сімович, Іван Липа, Юрій Липа, Мазепа Ісаак, Юрій Магалецький, Михайло Грушевський,

Микола Троцький, Олександр Шульгин та інші урядовці і дипломати. Серед військових діячів — генерали і полковники армії УНР — Микола Омелянович-Павленко, Олександр Доценко, Володимир Савченко, Гнат Порохівський та ін. [80]. Стосовно авторів зауважимо, що редколегії календаря дуже залежало на участі Д. Донцова. На той час він був відомий у Галичині як публіцист, літературний критик і редактор «Літературно-наукового вістника» і своєю присутністю серед автури міг сприяти популяризації кожного друкованого видання. Цікаво, що Д. Донцов погодився на публікацію своїх статей у календарі-альманасі, але вимагав вищої платні, ніж отримували інші автори [32].

Публікувались у календарі «Дніпро» й автори-галичани: Володимир Гнатюк, Ярослав Олесницький, Микола Галущинський, Микола Голубець, Богдан Лепкий, Марко Черемшина, Катерина Гриневичева, Святослав Гординський (виступав у двох іпостасях — як поет і як художник).

Привертає увагу різножанровість літературних публікацій: проза (мемуари, есе, оповідання), поезія. Як відомо, літературну частину представляв великий потенціал східноукраїнських авторів, зокрема: Євген Маланок, Максим Рильський, Павло Тичина, Федір Дудко, Валеріан Підмогильний, Микола Хвильовий, Спиридон Черкасенко, Юрій Косач та ін. У календарі на 1925 рік поміщена літературно-критична стаття В. Дорошенка про творчість літераторів, які друкувалися у календарі [21].

Серед публікацій, присвячених відносинам Галичини і Наддніпрянщини, найбільше матеріалів містив календар на 1924 рік. Альманахова частина календаря на титульному аркуші мала гасло «Галичина й Велика Україна». Починалася вона статтю В. Дорошенка «Зв'язки і зносини наддніпрянських Українців із наддністрянськими та участь їх у культурному і громадському життю Галичини». Зокрема, в цій статті автор висловлює думку, що «очевидно, і Галичина і Галичане велику грали і грають роллю у всеукраїнському життю, але не таку ідеальну, але визначальною у відносинах є роль Великої України, без якої Галичина була б провінцією, але саме сюди звертаються наддніпрянці, шукаючи захисту від російських переслідувань і під їх впливом Галичина стає українським П'ємонтom» [20, с. 5].

Ще одна публікація в календарі на 1924 рік під гаслом «Галичина й Велика Україна» належала Д. Дорошенку «Як українці наддніпрянські помогли своїм наддністрянським братам у часі Галицької Руїни, 1914–1916 років» [24]. Це уривок зі споминів про російську окупацію Галичини в період Першої світової війни, закриття українських інституцій, товариств, часописів, переслідування інтелігенції, вивезення людей до Сибіру, про гоніння на греко-католицьку церкву, звірства на Волині, бажання окупантів знищити все українське, щоб воно не поширювалося на ті українські землі, що були під Росією, про допомогу наддніпрянських українців галичанам, що було найкращим доказом загальноукраїнського єднання, проявом патріотизму і національної свідомості наддніпрянців.

Альманах «Під жовто-блакитним прапором» (1928) приурочений десятиї річниці української революції. У передмові зазначено, що редакція не вважає революцію програною і вірить, що постане самостійна Українська держава. Цій темі присвячені статті Володимира Дорошенка, Валентина Садовського, Ольгерда-Іполита Бочковського, Дмитра Донцова, спогади Аполлінарія Маршинського, поезія Євгена Маланюка, Юрія Липи, Романа Бжеського та ін.

Якщо порівнювати календар «Дніпро» з іншими галицькими календарями, то він суттєво відрізнявся науково-художнім рівнем своїх публікацій і був розрахований на інтелігентного читача. Тодішня преса визнала його найкращим, найгрунтовнішим календарем. Окремого дослідження про календар-альманах «Дніпро» на сьогодні немає. Аналітичну інформацію про «Дніпро» можна почерпнути з рецензій, які друкувалися у тогочасній пресі, зокрема у просвітянському часописі «Життя і знання», у донцовському «Літературно-науковому вістнику» та ін. Переважно це невеличкі позитивні відгуки, зокрема Володимира Дорошенка [22], Богдана Романенчука [81; 82] та ін. Коротка стаття про альманах є в «Енциклопедії українознавства» [17] та інформаційна замітка Омеляна Вішки у його праці «Преса української еміграції у Польщі (1920–1939 рр.)» [18].

Календар-альманах «Жіночої долі» виходив з 1927 р. до 1939 р. в Коломиї за редакцією Олени Кисілевської та Марії Ставничої. Автори цього альманаху сповідували провідні ідеї жіночого руху в Галичині. Цей рух мав такі особливості: домінування національної ідеї як засадничої; подвижницька праця інтелігентних жінок; літературний рух як частина жіночої періодики; політичний

характер преси; благочинний характер жіночої праці; формування політичної націоналістичної преси [66]. Коштом редакції часопису «Жіноча доля» впродовж 1927–1931 рр. видано чотири ілюстровані календарі-альманахи, кожен з яких мав окрему назву (за назвою альманахової частини): «На новий шлях» (1926) [29], «Наш світ» (1927), «Наша книга» (1928), «Для неї — все!» (1929). Ці альманахи об'єднували навколо себе понад двадцять літературно обдарованих жінок, які були активними учасницями українського громадського і культурного життя. Найважливіші тематичні розділи альманаху-календаря «Жіночої долі»: публікації на тему сучасних проблем, історія жіночого руху, аналітичні розвідки, розповіді про відомих українок; літературна частина (вірші, проза); поради (господарські, медичні, правознавчі). Багато матеріалу у календарях-альманахах було присвячено Союзу Українок. У літературному відділі альманахів публікувалися твори Т. Шевченка, І. Франка, Лесі Українки, а також матеріали про їхню творчість; вірші відомих українських поетів — Б. Лепкого, Є. Маланюка, А. Курдидика, Марійки Підгірянки, Уляни Кравченко, К. Малицької. Проза представлена творами — О. Кобилянської, О. Маковея, Н. Королеви, В. Самійленка, Ірини Вільде, О. Дучимінської, К. Гриневичевої та ін. Авторами науково-публіцистичних статей на різну тематику були: М. Бачинська-Донцова, С. Стечишин, І. Блажкевич, Н. Слобожанка, К. Трильовський, В. Ганьківський, М. Творидло, М. Омельченко, Л. Федорович-Малицька та ін. В альманасі присутня велика кількість ілюстративного матеріалу, зокрема портретів відомих українських жінок.

Календарі-альманахи «Жіночої долі» доволі ґрунтовно опрацьовані, їм присвячено декілька статей, а повний опис подано в анотованому покажчику В. Передирій [68]. Крім того, ці календарі-альманахи, як пресові видання, розглянув у своїй статті С. Кость [46]. Архівний матеріал про редакцію і авторів календаря зберігається в ЦДІА України у Львові [10, арк. 68-71, 164 зв.-165].

Зразком воєнно-історичного календаря є «Історичний календар-альманах Червона Калина», який друкувала у Львові Видавнича кооператива «Червона Калина». Він виходив упродовж 1921–1939 рр. (18 календарів) спочатку під назвою «Календар Червона Калина», а з 1925 р. — «Історичний календар-альманах Червона Калина». Редакторами видання були Л. Лепкий, О. Навроцький та І. Іванець.

Календарі «Червоної Калини» також досліджувала В. Передирій [68]. Вона класифікувала їх (як і календарі «Жіночої долі») як періодичні видання [67, с. 7]. Ми ж зараховуємо календарі до книжкових видань, оскільки альманахова частина завжди мала окремий титульний аркуш і часто виходила як окремий відбиток.

У назві календаря видавництво звернулося до символічного значення червоної калини. У народній уяві та традиціях куш калини, її білий цвіт, морозостійкі червоні китиці ягід мають кілька глибоких життєстверджуючих значень. Осмислений в аспекті національної історії образ червоної калини став народним символом України, а також українського козацтва, що захищало її кордони, обстоювало незалежність. Українські січові стрільці шанували давні традиції козацтва, намагалися дотримуватися їх. Від козаків вони запозичили цей яскравий родовий символ, назва якого почала повторюватися на титульних сторінках стрілецьких видань [67, с. 20]. Зміст календарів «Червоної Калини» наповнений традиційно публікаціями, присвяченими подвигам Українських січових стрільців, українським політичним проблемам після поразки визвольних змагань. Публікації календаря-альманаху [67, с. 10] можна згрупувати за розділами: художня література (поезія, проза, гумор); науково-популярні матеріали; мемуарні публікації (воєнно-історична хроніка, спогади, замітки); матеріали і документи (офіційні документи і листи); біографічні матеріали (нариси, некрологи, біографії). Авторами статей були як відомі, так і маловідомі, особи, зокрема М. Угрин-Безгрішний, В. Кучабський, К. Трильовський, О. Думін (А. Крезуб), Л. Лепкий, Д. Донцов, Н. Гірняк, І. Рудницький. Авторами художніх творів були: Р. Купчинський, Ю. Шкрумеляк, А. Курдидик, Ю. Липа, Ф. Дудко та ін. Календар-альманах «Червоної Калини» був надзвичайно популярним серед українського населення, зокрема серед молоді. Він також мав попит серед українських емігрантів, оскільки багато з них самі були учасниками визвольних змагань.

Виділимо окремі календарі-альманахи. У 1927 р. Товариство «Просвіта» у Львові опублікувало календар-альманах з нагоди свого 60-ліття і 50-ліття календаря. «Календар-альманах «Згоди Брацтва» на рік переступний 1928» за редакцією Миколи Шустакевича видала однойменна громадсько-допомогова організація у друкарні «Нового Життя» в м. Оліфант (штат Пенсильванія, США).

На 1930 рік по одному календареві-альманаху видали: Видавнича Кооператива «Наш Край» у Перемишлі — альманах під назвою «*Наш Пранор*» [60]; редакція часопису «Неділя» у Львові — календар-альманах «*Неділя*» [61]; Видавнича Спілка «Книжка» у Львові видала прокомуністичний робітничо-селянський календар-альманах «*Товариш*» [90]; Однойменний ілюстрований календар-альманах у Львові видало видавництво «*Життя*»; Кубанські емігранти у Празі підготували і видали «*Календарь-альманах «Вольного казачества = вільного козацтва»*».

Альманах «*Наш Пранор*» містить велику кількість матеріалів з різних галузей знань. У ньому публікувались відомі вчені, краєзнавці, літератори, поети. Зокрема, статті тодішнього професора Варшавського університету Мирона Кордуби про українців у Румунії і про історичний кордон між Галицькою Державою і Польщею; статті визначного українського географа, на той час доцента Ягеллонського університету Володимира Кубійовича «Україна державою двох частин світа» і «Геополітичне значіння Чорного моря». Літературознавча тематика представлена працями Є. Пеленського і М. Гнатишака. Поезію і прозу друкували А. Курдидик, Я. Курдидик, Ю. Липа, О. Бабій, У. Кравченко, Б. Лепкий та ін. Марія Омельченко опублікувала статтю про роль жінки в житті народу. Господарська частина альманаху представлена ґрунтовними працями В. Доманицького, Г. Гордієнка, В. Мельника. Доповнюють видання ілюстрації П. Ковжуна, П. Холодного, О. Новаківського.

Календар-альманах «*Неділя*» підготовлений за участю членів літературно-мистецької групи, до якої, крім письменників, входили і малярі зі школи О. Новаківського [10, арк. 113, 135]. У цьому календарі-альманасі опубліковані науково-популярні розвідки про землю, країни, про Україну і українців, українських емігрантів, шкільництво, організації, релігію, статті про літаки і повітроплавання, домашнє господарювання і будівництво, жіночу красу та оглядову статтю В. Щурата про календарі. Нетрадиційними для календарів були бібліографічні публікації «Українські часописи по цей бік Збруча» та «Що читати. Показчик архитворів світового письменства». Літературна частина представлена творами А. Курдидика, Ф. Дудка, О. Олесья, І. Черняви, Ю. Косача, Н. Королеви, Р. Купчинського, Р. Голяна та ін. На сторінках календаря-альманаху опубліковано

велику частину ілюстративного матеріалу — портрети громадських діячів, а також рисунки відомих художників — Павла Ковжуна, Івана Северина, Олекси Новаківського, Івана Мартоса, [Опанаса] І. Сластьона, Лева Геца, Ярослава Пстрака, Олени Кульчицької, С. Трохименка, Едварда Козака.

Як ми вже зазначали, у Львові видавництво «Життя» видало однойменний ілюстрований календар-альманах, зміст якого був орієнтований на Наддніпрянську Україну. У цьому календарі-альманасі значне місце відводилося народознавству в СРСР. Опубліковані нетипові для західноукраїнських альманахів статті — «Організація пролетарських письменників у Львові», «Західноукраїнські письменники на Радянській Україні», «Нові українські письменники: Біо бібліографічні дати». Більшість статей публікувалися анонімно.

Справжнім культурно-просвітницьким центром кубанських українців-емігрантів стала Чехословаччина. Кубанські козаки у Празі підготували і видали в 1930 р. «Календарь-альманах «Вольного казачества = вільного козацтва» [35] під редакцією Гната Білого, одного з провідних ідеологів Козацького Національного Руху, спрямованого на визнання за козаками статусу окремої нації та утворення окремої козацької держави — Козакії. Г. Білий вважав Російську державу головним історичним ворогом козацтва, а Україну — найближчим природним союзником. Цій тематиці присвячені науково-популярні статті і літературна частина в альманасі. Зокрема, у розвідках Гната Білого, Ісаака Бикадорова, Сергія Федорова порушуються питання, присвячені Козакії. Оформив календар-альманах художник Микола Битинський. У цьому альманасі він опублікував російською мовою одну із своїх ґрунтовних геральдичних праць «Казачьи гербы».

Роман Купчинський, тодішній редактор гумористично-сатиричного часопису «ЗИЗ», під псевдонімом Галактіон Чіпка у Львові власним накладом видав сатирично-гумористичний календар-альманах «ЗИЗ» [27]. Назву «ЗИЗ», як зазначила Л. Сніцарчук у праці, присвяченій сатирично-гумористичній пресі Галичини 20–30-х рр. ХХ ст., автори розшифровували так: «Зєдинення Индиків-Задирак-партія, що обєднує в собі настрої всіх кляс громадянства, від блакитних гетьманів та ультрафіолетових клерків аж до червоних робітничих мас» [84, с. 66]. Адміністрація часопису у Львові в 1925 р.

видала календар-альманах, щоб «виправити фінансове становище та заповнити «брак того роду книжки у нашій новій хаті» [84, с. 71].

Автори публікацій у цьому календарі-альманасі підписані криптонімами і псевдонімами, зокрема Орест Ордан (Михайло Рудницький), Онисим (Володимир Навроцький), Ельф (Осип Боднарович) та ін. продукували високоякісну жанрову сатиру на суспільно-політичне, культурне життя Галичини.

2. Альманахи

Переважна більшість альманахів за тематикою мали літературно-мистецьке спрямування. Водночас їх можна вважати і суспільно-політичними виданнями, оскільки вони є одними з найпоширеніших і найпопулярніших видів збірних літературних видань того періоду, а інколи чи не єдиною колективною формою публікацій численних літературних груп, надійним джерелом для досліджень маловідомих літературних матеріалів 20–30-х років ХХ ст. Структура подачі матеріалів в альманахах практично однотипна, без поділу на рубрики за жанрами чи тематикою. Деякі з альманахів проілюстровані репродукціями картин, фотографіями.

Досліджувані альманахи (41 видання) ми поділили умовно за тематикою на такі групи: літературно-мистецькі (8), літературно-військові (6), суспільно-політичні (10), студентські і пластові (6), кооперативні (3), релігійні (2), окремих організацій (3), статистичні (3).

Літературно-мистецькі альманахи. На досліджуваній нами період, а саме — третє десятиліття ХХ ст., налічуємо вісім видань цього тематичного спрямування, які розглянемо докладніше. «Український Альманах» (Київ; Львів; Відень; Нью Йорк) [93]. Антін Крушельницький — відомий педагог, письменник, перекладач — у 1921 р. підготував до друку і випустив у світ «Український альманах», який можна вважати антологією української літератури. Видання складається з двох великих розділів — поезія і проза, кожен з яких має свої жанрові підрозділи. Поезія відповідно поділена на епічну, ліричну, дидактичну, драматичну. Проза — на спомини, життєписи, історію, описи, розвідки, промови, листи. В альманасі друкувалися твори класиків української літератури, визначних вчених та відомих громадських діячів: Тараса Шевченка, Івана Котляревського, Пантелеймона Куліша, Івана Франка, Василя Щурата,

Володимира Самійленка, Богдана Лепкого, Михайла Грушевського, Івана Крип'якевича, Філарета Колесси, Олени Кисілевської, Теодозія Лежогубського, Миколи Сумцова та ін. У жанрі «Листи» подано листи Тараса Шевченка до Лазаревського. «Український альманах» Антона Крушельницького оцифровано, він наявний у вільному доступі для користувачів в інтернеті.

Альманах «*Русалка*» (Львів; Київ) [83], який вийшов друком у 1922 р. під редакцією Кліма Поліщука, містить різноманітний літературний матеріал. Тут представлена поезія, яка свідчить про прихід в українську літературу свіжих письменницьких сил. На думку рецензента альманаху Антона Коршнівського [45], видання містить як твори, що мають відбиток початківства, так і поезію, створену без справжнього поетичного натхнення. Розділ поезії представляють твори Антона Павлюка, Кліма Поліщука, Наталі Ливицької-Холодної. Рецензент критикує твори Антона Павлюка через «погоню за оригінальним» [45, с. 27].

До найкращих прозових творів, опублікованих в «*Русалці*», рецензент зарахував, за його висловом: «три шкіци Галини Орлівни. Малесенькі кількарядкові, т. м. музикальні фрази, вони лишають сильне вражіння в психіці читача», оповідання Євгена Яворського, Володимира Островського та, як «чудову річ», працю Григорія Гануляка «Процес о между» [45]. Згадуючи публікації Кліма Поліщука, Антін Коршнівський зазначив: «Його нариси, не дивлячись на свою шкідковість, дають більше ніж могли б дати інші письменники, але менш талановиті, в цілих томах своїх писань» [45, с. 27].

Літературознавчі статті К. Лавріновича [Кліма Поліщука] «Гречкосії-мозольники», «Сучасні літературно-мистецькі змагання» і Сергія Сфремова «Кустарна преса» є дуже правдиві й оригінальні у своїх висновках. У розділі «Бібліографія» поміщені декілька рецензій, зокрема Кліма Поліщука, Остапа Грицяя на видання Олеся Бабія «Шукаю людини», «Ненависть і любов» та ін.

Літературно-мистецький альманах «*Сонцевіт*» [85] влітку 1922 р. видали члени літературно-мистецького товариства з однойменною назвою. Товариство виникло в таборах для інтернованих вояків Армії УНР у Тарнові у вересні 1921 року. Навколо нього гуртувалися також українські письменники і художники з Центральних і Східних Земель України, які працювали в таборах. Головою Товариства був

Микола Обідний. Альманах *«Сонцецвіт»* наповнений графічними працями П. Ковжуна, П. Холодного (молодшого), символічними поезіями Юрія Липи, Наталії Ливицької, Миколи Обідного, Петра Тенянка, Євгена Іваненка, Миколи Ковальського. Це видання, здійснене у важких умовах вигнання, можна вважати перлиною української книжкової продукції ХХ ст. У рецензії на *«Сонцецвіт»* Л. Білецький зазначив: «З артистичною обкладинкою молодого маляря П. Холодного (сина), досить претенсійною, але надзвичайно цікавою як змістом, так і формою. В артистичних образах української дівчини, що стоїть у центрі малюнка, сонцецвіту, квітки майбутнього, яку дівчина тримає у правій руці, а стовбур якої як би творив раму малюнка, квіток поезії минулого, що спадають з лівої руки у полум'я, як би згорає минуле нації, і огненного полум'я, що підіймається з ліва від землі в гору, — в сих образах ховається вся символіка загадкової назви альманаха *«Сонцецвіт»*. Без реклямного шумовиння, без зайвих слів, просто і все таке красне, скромне і все багате духовним змістом, що ховається у зовнішній формі збірки. На першій сторінці після заголовної, перед текстом графіка П. Ковжуна *«Місто»*, нова варіація; та й не одна графіка нашого молодого артиста : далі зустрічаємо *«Вітряк»*, *«Етюд»* і *«Nature morte»*. Сі талановиті графічні твори надзвичайно збогачують мистецький бік *«альманаха»*. А там поезії... рефлексії їх тужливі, сумні як тяжке еміграційне» життя, бо об'єкт ідеї — рідна країна, боротьба за ліпше будуче» [11, с. 277].

«Альманах літератури і громадського життя» (Кременець) вийшов у світ в 1923 р. [6]. Це видання Кременецького повітового Товариства *«Просвіта»* на Волині. У часописі *«Українська книга»* за 1937 р. поміщена рецензія А. Животка на це видання [25], яке автор зарахував до друків, які «не дістаються до широкого кола суспільства» через конфіскації. Альманах складається з поезій П. Марченка, Неофіта Кибалюка та Аркадія Животка, спомину автора під псевдонімом Енка про забуті могили українських козаків, що полягли в бою під Берестечком в 1651 р., статті про моральне і матеріальне становище української інтелігенції на Волині (автор зашифрований під криптонімом Д. О.), про організацію українського селянства на Волині (автор — *Nomunculus*). Як зазначав А. Животко, саме ця стаття була причиною конфіскації альманаху.

Крім того, опубліковано статті, присвячені М. Драгоманову і французькому філософу Ернесту Ренану.

У світі збереглося декілька примірників альманаху, по одному зберігаються у Науковій бібліотеці Львівського національного університету імені Івана Франка і в бібліотеці Українського Історичного Кабінету в Празі. Як зазначено в рецензії А. Животка, «це є збірник формату 220 × 150 у блакитній обгортці з назвою «Віра». У примірнику Наукової бібліотеки Львівського національного університету імені Івана Франка не збереглася обкладинка і відсутня назва — «Віра».

«*Озимина: альманах трьох*» вийшов друком у видавництві «Веселка» в Каліші у 1923 р. [63]. Це видання невеликого формату в простій примітивній обкладинці, оскільки видано в таборах для інтернованих вояків Армії УНР — збірка віршів трьох молодих поетів Євгена Маланюка, Михайла Селегія та Михайла Осики (Михайла Островерха), чії прізвища зазначені на обкладинці. У поезії вони передали перші враження від війни і тогочасного жорстокого світу. Розлука з Україною стала випробуванням на міцність характеру і виживання. Не дивно, що центральною темою поезії Є. Маланюка у цьому альманасі є тема втрати держави. Про видання альманаху «*Озимина*» згадує Михайло Островерха у своїх спогадах у газеті «Свобода». Є. Маланюк запросив його до участі в альманасі. М. Островерха вважав за честь подати до такого «шанованого альманаху» свої вірші [65].

Перебуваючи у таборах для інтернованих осіб у Польщі, українські митці Євген Маланюк, Михайло Селегій, Антін Коршнівський та інші зустрічалися з членами польського літературного об'єднання «Skamander» Л. Околув-Подгурським, Я. Івашкевичем, Ю. Тувімом, про що згадує у статті сучасний дослідник Леонід Куценко [49]. Результатом цих зв'язків став відгук на альманах «*Озимина*» і, зокрема на поезію Є. Маланюка, польського письменника Ярослава Івашкевича на сторінках журналу «Skamander» [102]. Рецензент, аналізуючи твори в альманасі, характеризує їх позитивно і відзначає, що автори хочуть йти в ногу з братами зі Сходу. Запримітив, що у віршах відчувається вплив поезії Павла Тичини. Стосовно поетичного доробку Маланюка Я. Івашкевич пише: «Набагато спокійніший, приємніший є Євген Маланюк. Зрівноважена задумка, сконцентрована контемпеляція — характерні його риси.

Може, надто монотонний у формі, може надто банальний в ритмі — однак часто потрапить зворушити правдиво поетичним словом». Варто зауважити, що це був перший критичний матеріал на альманахах, і Є. Маланюк не без умислу підкреслив на сторінках таборового часопису «Веселка», що «перша рецензія на «Озимину» ...належить перу не українця, а поляка, і що до цього часу жоден з українських сьогобічних часописів не дав ані слова про цю книжку...» [96].

Євген Маланюк, Михайло Селегій та Михайло Осика (Михайло Островецька) — найяскравіші представники емігрантської поезії, а Є. Маланюк — один із найталановитіших українських поетів двадцятого століття, як свідчать сучасні дослідники поезії 20–30 років ХХ століття М. Ільницький [31, с. 61], М. Крупач [47, с. 79], М. Комариця [42, с. 165].

Літературний альманах «Трембѣта» (Ужгород) вийшов друком у 1926 р. [91]. У вступному слові зазначено, що до цього часу в Підкарпатській Русі було видано всього два збірники-альманахи в 1851 і 1852 рр., обидва за сприяння Олександра Духновича. Поява альманаху «Трембѣта» викликана національним піднесенням народу після Першої світової війни, яке спонукало відродження літератури Підкарпатської Русі. Важливу роль у цьому процесі зіграли визначний культурний діяч отець Августин Волошин, релігійний і культурно-освітній діяч, історик Василь Гаджега, а також молоді прогресивні письменники, поети, науковці, що групувалися навколо цих двох провідників. Авторський колектив альманаху: Василь Гренджа-Донський, Юлій Боршош-Кум'ятський, Іван Васко, Діонісій Зубрицький, Іван Мигалка, Олександр Маркуш, Андрій Ворон, Дмитро Попович, Олександр Полянський, Дем'ян Лука. Коротку характеристику авторського колективу, їх творчу діяльність та завдання альманаху редакція видання відобразила у своєму «Вступному слові». Цінним також в альманасі є публікація світлин авторів і подача їх коротких біограм.

Альманах «Ольга Кобилянська» (Чернівці) [64], приурочений до 40-ліття літературної діяльності визначної української письменниці, підготували до друку в 1928 р. Лев Когут — буковинський громадсько-політичний та економічний діяч, журналіст, видавець; Ольга Гузар — визначна діячка національно-визвольного і жіночого руху на Буковині; Корній Купченко. Про вияв поваги до ювілянтки

зазначено у «Післяслові»: «А Тебе, Дорога Вчителько, прохаємо: прийми цей зверхній спомин про Твій ювілей як висказ любови й поважання всієї України. Нехай ювілейні Твої свята й ця книжка стануть Тобі хоч за дрібку дяки, яка Тобі належить за плодovitи Твою письменницьку творчість для рідного народу на цім нещаснім клаптику землі нашої» [40, с. 312]. Закономірно, що центром вшанування великої письменниці стали Чернівці, і цьому присвячена стаття Корнія Купченка. Він же детально звітує про урочисті зібрання, літературні вечори і концерти, які відбулися майже в сорока населених пунктах Європи і Північної Америки. Славетну письменницю вшановували не тільки на західноукраїнських землях і на Великій Україні, а й у Празі, Кракові, Бухаресті, Відні, Парижі, в містах Канади і США. Про святкування ювілею в Коломиї за участю О. Кобилянської докладно інформує у своїй статті Ольга Павлюх-Гузарева.

У літературній частині альманаху поміщено поезії й оповідання буковинських та інших українських поетів і письменників, присвячені письменниці й тим ідеям, які вона проголошує у своїй творчості. Це, зокрема, вірші Уляни Кравченко, Олександра Олеся, Осипа Задуми (Івана Бордейного), Олекси Стефановича, Осипа Дуди, Ольги Дучимінської, Катрі Гриневичевої. В альманасі опубліковано новелу «Пресвятая Богородице, помилуй нас» О. Кобилянської та автобіографічне оповідання «Про саму себе». Автобіографія Ольги Кобилянської написана у формі листів до відомого мовознавця й літературознавця, професора Степана Смаль-Стоцького, який жив тоді у Празі, на його прохання. В цьому оповіданні авторка докладно описує свій творчий шлях, особливості й секрети літературного процесу і саму себе як особистість. Довіряючи і симпатизуючи доктору С. Смаль-Стоцькому, О. Кобилянська пише про себе по-особливому щиро, розкуто. Окремий розділ в альманасі присвячений споминам знайомих і друзів письменниці. Це, зокрема, спомини Ольги Устиjanович, Клявдії і Марії Бобикевич, Сидонії Никорович, Євгенії Кордуби, Євгенії Галушинської, Микити Шаповала, Василя Сімовича, Остапа Грицяя та ін. В альманасі опублікована повна бібліографія праць Ольги Кобилянської (1887–1927), яку підготували Володимир Дорошенко і Василь Сімович. Укладачі старалися з максимальною повнотою і точністю відобразити багатий доробок письменниці. Важливим елементом у виданні є ілюстративний хронікальний матеріал. Весь дохід від реалізації альманаху був призначений для письменниці.

«Альманах лівого мистецтва» вийшов у 1931 р. у Львові [5] як орган «Західноукраїнського мистецького об'єднання» (ЗУМО), яке виникло з ініціативи Івана Крушельницького. До об'єднання увійшли такі відомі діячі, як художник О. Новаківський, композитори М. Колесса, Г. Левицька та ін. Редагував видання І. Крушельницький. У цьому альманасі він опублікував дві статті: «Розуміння мистецтва» і «Завдання мистецького об'єднання». Стаття «Розуміння мистецтва» була практично програмною, у ній він звернувся із закликом до творчого згуртування митців, спроможних творити для «працюючого класу». Святослав Гординський опублікував в альманасі дві статті: «Декорація в новому театрі» та «Формальні завдання сучасного мистецтва», коментуючи принципи різних художніх течій, проілюстрував їх власними схематичними рисунками. За цими графічними творами Гординського львівського періоду можна простежити певний вплив соціально-романтичних ідей пролетарської культури, що проникли в Галичину зі Сходу України. Цей стиль чітко проявляється і в оформленні обкладинки до «Альманаху лівого мистецтва» — на тлі буремного неба та фабричної труби, що стрімко зметнулася по діагоналі вгору, зображений силует робітника з молотом у руках. Його підкреслено геометризовані контури перегукуються із пластичною мовою кубофутуризму, яким на початках більшовицького устрою любили послуговуватися апологети пролетарської культури [12, с. 11]. В альманасі опублікував свою статтю «Пролетарська музика» Зиновій Лисько. Альманах проілюстровано репродукціями картин і фото театральних проєктів: Маріо Тоцці, Джіно Северіні, Ганса Грундіго, Леа Лянгера, Ганса Арпа, Фернана Леже, Святослава Гординського, Миколи Глуценка, Марка Шагала, Юрія Анненкова, Романа Сельського, Отто Грібеля, Антонію Джулію Брагалії, Макса Райнгардта, Михайла Андрієнка.

Альманахи літературно-військового спрямування

«Альманах: Літературно-військовий журнал» (1921 р.) [4] — видання Культурно-освітнього відділу Штабу 4-ї Київської стрілецької дивізії в таборі інтернованих вояків Армії УНР в Олександрові (Польща). Як зазначено у передмові редакції, вона намагалася подати літературно-історичний і військовий матеріал про життя воїнів в еміграції. В альманасі окремо виділено «Відділ військовий», в

якому поміщено чотири статті з військової тематики, зокрема публікації полковника Олексія Лушненка, присвячені боротьбі Армії УНР з більшовиками, ролі Юрія Тютюнника у визвольних змаганнях, а також роздуми про помилки, які допустило військове командування. В альманасі дуже детально висвітлено культурно-освітню та військову працю в 4-ій Київській стрілецькій дивізії: видання журналу сатирично-гумористичного характеру «Окріп» та «Літературно-військового журналу». Важливою є анонімна публікація, присвячена військово-патріотичному вихованню молоді. Декілька статей в альманасі на літературно-історичну тему опублікував галицький громадсько-політичний діяч, підполковник Армії УНР Дмитро Левицький. Літературна сторінка представлена поезією невідомого автора, присвяченою пам'яті Т. Шевченка (до 60-річчя від дня смерті) і воїнам Армії УНР.

Альманах «*3 великого часу*» (Київ; Львів; Відень, 1921) [26]. На жаль, це видання ми не мали можливості опрацювати *de visu* [70, с. 145-146]. Альманах є передруком загальної частини «Пам'яткової книжки Союзу Визволення України і Календаря на 1917 рік з 103 ілюстраціями» (Відень, 1917), яку підготували відомі громадські діячі — члени Союзу визволення України Володимир Дорошенко, Володимир Темницький, Лонгин Цегельський, Андрій Жук, Іван Боберський та ін. Зважаючи на тогочасні історичні події, видання мало проблеми з розповсюдженням, можливо, із залишків нерозповсюдженого календаря був підготовлений до виходу у світ альманах «*3 великого часу*», розрахований на підготовленого читача. Серед матеріалів в альманасі — ґрунтовні статті відомих діячів, присвячені проблемам української держави, зокрема: Володимира Темницького «Велика війна (Огляд подій за 1914–15 рр.)», Володимира Дорошенка «Українство в Росії», Андрія Жука «Союз Визволення України», Івана Крип'якевича «Історія України в нарисі», Степана Кузика «Потреба самостійности України з народногосподарського погляду: (Як Росія визискує Україну)» тощо. Поезія представлена творами Тараса Шевченка, Івана Франка, Лесі Українки, Богдана Лепкого, Костянтини Малицької, Олександра Олеся. Стаття Василя Сімовича присвячена огляду української літератури.

Зразком літературно-військових альманахів можна назвати «Історичний календар-альманах Червона Калина» (Львів; Київ: накладом видавництва «Червона Калина») [34]; «Історичний воєнний альманах:

Дуже цікавий змістом та ілюстраціями» (Winnipeg, Man.: Ukrainsky Bazar I Knyharnia, 1928) [33] — передрук альманахової частини «Історичного календаря-альманаха Червоної Калини на 1928 рік» (Львів; Київ). Як уже було зазначено, ці видання ґрунтовно досліджувала В. Передирій [67].

На протипагу альманахам «Червоної Калини» у Львові виходив москвофільський «Талергофский альманах» — літературне видання, публікації якого були спрямовані на розкриття теми про переслідування австрійською владою галичан-москвофілів в роки Першої світової війни. Ініціативну групу зі створення альманаху склали о. Василь Лончина, Іван Панчак і головний редактор Семен Бендасюк. У досліджуваній нами період москвофільські діячі видали три випуски збірника «Талергофский альманах» (Львів, 1924–1930) [89], який, незважаючи на тенденційність, зокрема антиукраїнське спрямування упорядників, містить цінні джерела (спогади учасників, щоденники інтернованих, ідеологічно-філософські роздуми про причини репресивної політики, газетні публікації, офіційні розпорядження тощо). Редакційні матеріали «Талергофського альманаха» зберігаються в ЦДІА України у Львові (Фонд 147, спр. 79).

Альманахи студентської та пластової молоді

До альманаху, як форми видання, зверталася у цей період і молодь. Студентські альманахи склалися з творів маловідомих авторів, переважно студентської молоді. Ці видання мають, можливо, не таку значну літературну вартість, проте відіграють важливу роль у вивченні суспільного життя тогочасної студентської молоді. Одними з найбільших осередків українського студентського культурного і громадського життя в еміграції були українські громади Праги, Кракова, Берліна, де значна кількість українських молодих людей здобували освіту. В цих містах проживало багато відомих українських визначних учених, громадських діячів, які відіграли важливу роль у вихованні молоді і сприяли їх прагненню організувати свої друковані джерела.

Впродовж третього десятиліття ХХ ст. було видано чотири студентські альманахи. Основною темою цих видань було обговорення діяльності окремих студентських громад, обмін досвідом, хроніка тощо. На сторінках альманахів публікувалися літературні твори,

науково-популярні матеріали, переклади, сатира. Маючи переважно інформативний характер, ці видання демонстрували активність і різноплановість діяльності українських студентських товариств [97].

Альманах *«Для неї»* [16] — рідкісне видання, підготовлене до друку групою студентів, яких було відправлено на навчання у Берлін з таборів інтернованих у Польщі. Цей альманах виданий на правах рукопису і виготовлений на ротаторі. На превеликий жаль, сьогодні текст деяких матеріалів цього видання неможливо відчитати через невисоку якість друку. До редакційного комітету (водночас вони були й авторами публікацій) альманаху належали: Микола Скрипник, Олексій Яремченко, Галина Мазуренко. Обкладинку і віньєти підготував Микола Бутович. Значну частину матеріалів присвячено життю студентів-емігрантів. Микола Скрипник у своїй редакційній статті порушив питання студентської автури у підготовці альманаху. Кость Батирь коротко поінформував про діяльність Християнської спілки молоді (У.М.С.А.) і Всесвітнього студентського християнського союзу, за фінансовим сприянням яких студентам-емігрантам з таборів інтернованих у Тарнові, Ченстохові і Варшаві вдалося поїхати на навчання. Літературну частину становлять оповідання Г. Мазуренко, декілька віршів О. Яремченка, К. Куриленка та інших, менш відомих авторів. М. Бутович опублікував статтю про виставку робіт студентів-малярів у студентському клубі У.М.С.А. в Берліні, у якій взяли участь українські митці: Олесь Бабій, Микола Глущенко, Сергій Костенко, Микола Бутович, Михайло Мороз, Федір Ємець, Галина Мазуренко.

Альманах *«На зустріч волі, 1907–1922»* вийшов друком у 1922 р. у Чернівцях [58]. Його видало Українське академічне товариство греко-православних богословів «Православна Академія» в честь свого 15-річчя, членами якого могли бути лише православні студенти-богослови. На вимогу тодішньої влади товариство в 20-х роках змушене було саморозпуститися, а всі його члени мали перейти до румунського аналогічного товариства «Академія Ортодокса». До складу редакційного комітету входили Святослав Лакуста, Корнило Ластівка і М. Катеринюк, водночас вони були й авторами публікацій. Стаття М. Катеринюка присвячена історії цього товариства. Літературознавчу статтю «Історія України в красному письменстві» опублікував Святослав Лакуста. Свої філософські роздуми про

песимізм і оптимізм виклав С. Семерка. Літературні твори належать Данилу Харов'юку, Корнилу Ластівці, Байді Горленку. На жаль, це видання ми не мали можливості опрацювати *de visu*, тому відомості подаємо за джерелами [70, с. 145-146].

У 1931 р. у Кракові товариство «Українська студентська громада», створене при Ягеллонському університеті, власним коштом видало «*Альманах українського студентського життя в Кракові*» [9]. Редакційну колегію представляли: Володимир Ничай, Микола Бажанський, Ярослав Салук, Іван Красник. Розглядаючи зміст альманаху, слід зауважити, що автори походили не лише із студентського середовища, в альманасі містилися спогади українських професорів і викладачів, зокрема Івана Зілинського «Дещо про Краків, про його старинні пам'ятки та про наукову працю української молоді на Ягйлонському університеті»; Богдана Лепкого — про гімназію св. Яцка; Василя Стефаніка — про «Академічну громаду»; Катрі Гриневичеві — про жіночий рух у Кракові тощо. В статті Миколи Бажанського висвітлено проблеми і завдання «Української студентської громади». Дам'ян Горняткевич присвятив свою статтю студентам-українцям Краківської академії мистецтв, у якій упродовж 1873–1931 рр. навчалося 110 студентів, серед яких — Іван Труш, Олекса Новаківський, Михайло Бойчук. Володимир Кобільник у своїй статті пише про окремі секції «Української студентської громади», зокрема культурно-освітній, географічний, правничий, спортивний, господарсько-кооперативний, математичний, секції студенток тощо. Отець Павло Хрущ (парох церкви Св. Норберта у Кракові) описав історію української парохії і церкви в Кракові. Архівні матеріали про авторів цього альманаху зберігаються у ЦДІА України у Львові [10, арк. 113, 135, 156-160].

У 1931 р. з нагоди 10-річчя товариства видано «*Ювілейний альманах Союзу підкарпатських руських студентів (СПРС) у Празі 1921–1931*» [98] зі вступним словом тодішнього голови Союзу Миколи Бандусяка. До альманаху увійшли публіцистичні матеріали активних діячів Союзу, зокрема Миколи Бандусяка, Юрія Шпильки, Василя Федака, Михайла Блеска, Антона Соловія, Адальберта Гелетки, Василя Гопка та інших. Публікації присвячені основним моментам десятилітньої діяльності товариства, темам з політичного та економічного життя краю. На сторінках видання

були також опубліковані публіцистичні та художні твори діячів старшого покоління: Василя Гаджеги, Августина Волошина, Михайла Брашайка, Василя Гренджі-Донського та ін.

До молодіжних альманахів зараховуємо і пластові. Періодичним пластовим виданням присвячена стаття С. Когут [41]. Ми ж зупинимося на альманахах.

Пластуни «Лісові Чорти» у 1929 р. видали два невеликі, орієнтовані на молодшу аудиторію альманахи, під назвою «Гей-гу... Гей-га...: Альманах «Лісових Чортів» [Пластунів]» (Львів). Один з альманахів обсягом 20 сторінок виданий літографічним способом без ілюстрацій [14]. Натомість видання, яке походить з друкарні ОО. Василян у Жовкві обсягом 32 сторінки, містить багато ілюстративного матеріалу з життя пластунів [13]. В альманахах опубліковані статті з ідеології та історії пласту, хронікальні матеріали, краєзнавчі описи подорожей і таборового життя, оповідання, публіцистичні нариси, поезія. Хронікальну статтю про першу водну подорож пластового табору на Волині опублікував Тарас Крушельницький (псевдо Карло Летючий). Стаття Ярослава Макарушки (псевдо Отар) присвячена Лісовим Чортам на Поділлі. Цікава стаття автора під псевдонімом Джок про таборове життя на Закарпатті. У програмній статті, підписаній криптонімом Я. [Янів Володимир ?], і в публікації Богдана Кравціва прищеплювалися головні засади пластової ідеології — бути вірним Богові та Україні, допомагати іншим та підкорятися пластовому закону і пластовому провові. Пластовим виданням присвячена стаття Петра Ісаїва. Слід зауважити, що художня література у цих альманахах займає незначну частину, вона представлена, в основному, віршами Андрія П'ясецького (псевдо Дусько) і Володимира Яніва. Сатира і гумор в альманасі містяться в рубриці «Наші усмішки» — публікації Петра П'ясецького, Василя Кархута, Євгена Коропецького. Більшість матеріалів в альманахах були анонімними або ж автори підписувалися постійними псевдо: Дусько, Адьо, Пузон, Отар, Карло Летючий, Чорний Вуж тощо. У ювілейному збірнику «Лісові Чорти: Їх життя і буття», виданому в діаспорі у 1983 р., частково розкрито псевдо авторів альманаху. Статті написані доступною мовою. Рекламні оголошення популяризують пластові видання В. Кархута і Є. Ю. Пеленського. Альманах «Лісових Чортів», який вийшов з друкарні ОО. Василян у Жовкві, багатий на хронікально-документальні фото.

Альманахи професійних товариств, організацій, інституцій

Упродовж 1923–1925 рр. у Подєбрадах Товариство українських кооператорів літографічним способом на правах рукопису видало три альманахи під назвою «*Кооперативний альманах*» [44] (редактор — Борис Мартос). На сторінках альманаху опубліковано теоретичні, оглядові та прикладні статті професорів і студентів економічного відділу при Українській Господарській Академії, що торкалися діяльності кооперативних установ у Галичині, Україні, Англії, Франції, Болгарії, Данії, Чехословаччині. Крім статей, альманах містив хронікальні матеріали, в яких висвітлювалася робота кооперативних установ і організацій при Українській Господарській Академії в ЧСР, зокрема, «Трудової Спілки», Товариства Українських Кооператорів, Споживчого Товариства «Україна», Ощадно-позичкового Товариства «Єдність» тощо.

Серед розмаїття тематично-жанрових альманахів диспонуємо виданнями релігійної тематики. Марійське Товариство Богословів з нагоди 300-літніх роковин мученицької смерті св. Йосафата Кунцевича у 1923 р. у Львові видало «*Альманах українських богословів*» [8]. У передмові редакційного комітету (до якого, крім редактора Василя Мельника*, входили молоді студенти-богослови, вони здебільшого і були авторами публікацій в альманасі: Володимир Яценків, Севастіян Зубрицький, Стефан Семчук, Степан Смачило, Михайло Жеплинський) зазначалася мета цього видання — зближення східної і західної українських церков у зв'язку з деструктивним впливом російської православної церкви. Матеріал для альманаху зібрав Василь Мельник. Стаття Йосифа Скрутня присвячена священномученику Йосафату. Питанню національності в світлі християнства приділив увагу о. Василь Василик. Поезія на релігійну тематику представлена віршами Василя Лімниченка (Мельника), Гавриїла Костельника, Олекси Леськіва. Історії Львівської духовної семінарії присвячена стаття Севастіяна Зубрицького.

* **Мельник Василь, о.** — український священник, громадський діяч, письменник, перекладач. Народився 1899 р. в Небиліві біля Калуша. Гімназію закінчив у Львові й там же здобув богословську освіту. В 1923 р. одружився з учителькою Марією Хоптяк і в тому ж році його висвятив Митрополит А. Шептицький. Почав писати поезію та невеликі нариси уже в гімназії. Будучи студентом теології, редагував «Альманах українських богословів».

Універсальний характер мають альманахи Товариства Опіки над українськими переселенцями ім. Св. Рафаїла в Канаді у Вінніпезі. Упродовж досліджуваного періоду видано п'ять канадських альманахів під назвами: «*Нове поле*» (1927) [62], «*Прерія*» 1928) [71], «*Кленовий лист*» (1929) [39], «*Фарма*» (1930), «*Провідник*» (1931). Редагували їх вихідці з Галичини Д. Ільчишин (секретар товариства), К. Продан (голова товариства), о. П. Божик. Член цього товариства І. Боберський, надзвичайний представник уряду ЗУНР у Канаді і США, теж брав участь у редагуванні окремих альманахів згаданого товариства, а саме: «*Нове Поле*» (1927), «*Прерія*» (1928), «*Кленовий Лист*» (1929) та календаря-альманаху «*Провідник*» (1930, 1931) [77; 78]. Товариство Опіки над українськими переселенцями ім. Св. Рафаїла співпрацювало з Товариством Опіки над українськими емігрантами у Львові, товариством «*Просвіта*», редакцією часопису «*Жіноча Доля*». Це давало можливість контактувати з такими визначними громадськими діячами Західної України, як Митрополитом Андреем Шептицьким, Іваном Крип'якевичем, Михайлом Галушинським, Степаном Федаком, Федем Федорцівим, Мироном Кордубою та ін. Їх праці часто публікувалися на сторінках альманаху цього товариства.

В альманахах порушувалися питання, пов'язані з життям українців у Канаді, зокрема в статтях Михайла Кумки, Йосифа Щербаневича, Дмитра Якиміщука приділено багато уваги шкільництву в Канаді, у публікаціях Андрія Загарійчука, Михайла Лучковича — державному устрою в Канаді, Василя Авраменка — українському танцю, Євгена Турули — українському хоровому співу. Про діяльність Товариства «*Просвіта*» в Канаді писали Стефан Василевич, Дмитро Гнатюк, Микола Кіян, І. Івасюк та ін. Дмитро Ільчишин і Корнило Продан описали основні засади роботи Товариства Опіки над українськими переселенцями ім. Св. Рафаїла в Канаді, про їх зв'язок з Україною. Фермерському життю присвячені статті Корнила Продана, Дмитра Ільчишина, Микити Кавки, Теодора Боднара. В альманасі «*Фарма*» за висвітлення господарських питань взялися студенти рільничого відділу Манітобського університету у Вінніпезі. Це, зокрема, статті Теодора Гніздовського, Івана Негрича, Василя Боднара, Стефана Грицака та ін. Життя української молоді в Канаді висвітлено в публікаціях Анни Лютак і Максима Вавриків.

Українським церквам у Канаді присвячена стаття Пантелеймона Божика. Художня література представлена декількома віршами Олександра Дарковича, Пантелеймона Божика, наявні і прозові твори Володимира Кисілевського, Анни Арабської, Якова Майданика.

В альманасі «Фарма» декілька статей присвячено відвідинам Канади сенаторкою Оленою Кисілевською. Заслужують на увагу статистичні відомості з життя українців у Канаді, які систематично подавалися у цих альманахах. Підвищують інформативність альманаху опубліковані списки, а саме: українських лікарів і адвокатів, просвітних організацій, українських часописів. Ілюстративний матеріал представлений світлинами з життя українців у Канаді.

Альманахи *суспільно-політичної тематики* виходили у видавництві «Новий Світ». У Монреалі у серії Бібліотека «Новий Світ» в 1926 р. вийшов друком *«Ілюстрований альманах Новий Світ»* (редактор Іван Гнида*) [28]. В альманасі подано докладну інформацію про Українську Соціалістичну Партію в Канаді, про Українську Федерацію Американської Соціалістичної Партії, українське і світове робітництво, тлумачення В. Леніним марксистського розуміння історії. Значне місце на сторінках альманаху відведено розвідкам про І. Франка, опубліковано його вірші «Вічний революціонер», «Каменярі» тощо. Більшість поезій представлені міжнародними пролетарськими гімнами та віршами М. Тарновського. Ілюстрації в тексті відсутні.

Ще одним різновидом друків були українські альманахи, присвячені ювілейним датам відповідних організацій, товариств. Більшість з них виходили в еміграції. Структура таких видань однотипна: статті з нагоди свята, тематичні добірки віршів. Крім того, характерним для цих альманахів була наявність великої кількості ілюстративного матеріалу (світлини), який поряд з текстовою частиною виконує важливу інформаційну роль. Крім того, еміграційні видання такого типу були документальним джерелом, оскільки в них висвітлювалися основні аспекти суспільно-політичного, релігійного, культурного і просвітницького життя українських громад, розкиданих

---

* **Гнида Іван** — соціалістичний діяч, видавець, редактор, родом з Тернопільської області. Працював друкарем у «Робітничому Народі» у Вінніпезі. В 1913 р у Монреалі відкрив власну друкарню «Новий Світ». Видавав календарі і журнал «Новий Світ».

по всій території США і Канади. Ці видання сприяли утвердженню національної свідомості, відігравали важливу роль у створенні за-помогових товариств, національно-культурних осередків. До такого типу альманахів належать: «*Альманах Товариства Український Робітничо-Фармерський Дім в Канаді і братніх організацій, 1918–1929*» (Вінніпег, 1930) [7], «*Ювілейний альманах Української Жіночої Громади в Нью Йорку, 1921–1931*» (Нью Йорк, 1931) [100], «*Ювілейний альманах Центросоюзу в 30-ліття*» (Львів, 1931) [99], «*Ювілейний альманах Союзу Підкарпатських Руських Студентів у Празі 1921–1931*» (Прага, 1931), «*Ювілейне видання з нагоди 60-ліття «Просвіти» і 50-ліття календаря*» (Львів, 1931) [59].

У 1930 р. у Вінніпезі Товариство український робітничо-фармерський дім в Канаді* видало «*Альманах Товариства Український Робітничо-Фармерський Дім в Канаді і братніх організацій, 1918–1929*». В альманасі опубліковано статті, присвячені історії та діяльності Товариства і Робітничо Запомогового Товариства, про їх філії у кожному штаті Канади, їх структуру та членів, які й були авторами статей альманасу.

Українська Жіноча Громада в Нью-Йорку до десятиріччя свого існування у 1931 р. видала «*Ювілейний альманах Української Жіночої Громади в Нью Йорку, 1921–1931*». В статтях, присвячених праці Української Жіночої Громади в Нью-Йорку, докладно описано її діяльність, участь у громадському житті, подано список членів Громади, вказано склад правління, фінансовий звіт. Крім того, опубліковано статті про українське жіноцтво в Америці, його діяльність,

---

* Товариство Український Робітничо-Фармерський Дім в Канаді було створено в 1918 р. під назвою «Стоварищення Український Робітничий Дім». Згодом воно змінило назву. Це культурно-освітнє Товариство сповідувало прокомуністичні настрої, підтримувало зв'язок з УРСР. Після 1930-х років дещо змінило свої політичні настрої. Товариство мало чоловічі, жіночі, молодіжні відділи по всій Канаді, при яких існували різні освітні гуртки, оркестри, драматичні гуртки, бібліотеки. Товариство займалося видавничою діяльністю, зокрема видавало такі часописи: «Українські Робітничі Вісти», «Робітниця», «Фармерське Життя», «Світ Молоді». Активними діячами ТУРФДім і Робітничо Запомогового Товариства були: Данило Лобай, Матвій Попович, Матвій Шаткульський, Іван Навізовський, Марія Виноградова та ін.

громадські організації в Америці й участь у них жінок. Також у виданні присутні статті про жіночі Організації в Україні, Європі та Канаді, про відомих українських жінок — Ольгу Кобилянську, Ольгу Басараб. Літературна частина представлена віршами Тараса Шевченка, Івана Франка, а в рубриці «З Жіночих писань» — твори Лесі Українки, Уляни Кравченко, Галини Комарової, Миколаї Божук, Одарки Романової, Олени Пчілки, Марійки Підгірянки, Костянтини Малицької, Марії Грінченко та ін. Вперше і, можливо, єдиний раз публікувалися вірші Марії Виноградової, Стефи Абрагамовської. Цікавою є стаття автора, який заховався під криптонімом *В. Ж.*, «Жінки в українській літературі». Із публікацій альманаху дізнаємося про тісні контакти Української Жіночої Громади із Союзом Українок у Львові, Відні, Товариствами «Просвіта» та НТШ у Львові, з редакцією часопису «Жіноча Доля», Товариством «Рідна Школа», про допомогу українським інвалідам, полоненим у таборах інтернованих. У виданні поміщені групові світлини Української Жіночої Громади в Нью-Йорку і портрети членів громади та відомих українських жінок. Альманах оцифровано, він у вільному доступі в Інтернеті.

У 1931 р. у Львові Центросоюз* видав «Ювілейний альманах Центросоюзу в 30-ліття» за редакцією і з передовою статтею у ньому Миколи Творидла. В альманасі опубліковані статті про повітові осередки Центросоюзу, міститься інформація про їх членів. Грунтовна стаття Петра Панченка висвітлює погляд на минуле й сучасне західноукраїнської кооперації. Ряд публікацій присвячені питанню кооперації, зокрема: Володимира Островського — на Волині, Поліссі й Холмщині, Віталія Левицького — на Закарпатській Україні, Євгена Храпливого — у всьому світі. До альманаху включено статті про українські кооперативні ярмарки і хліборобські вистави, про господарську самоосвіту. Альманахи такого характеру сприяли економічній освіті українського громадянства і були доволі популярними.

Товариство «Просвіта» у Львові [15] в 1927 р. за редакцією Василя Мудрого видало альманах «Ювілейне видання з нагоди

---

* Центросоюз (повна назва — Союз Кооперативних Союзів у Львові) — торговельна організація української кооперації в Галичині, створена в 1911 р. у Львові з ініціативи Євгена Олесницького.

60-ліття «Просвіти» і 50-ліття календаря» (Львів, 1931). Структура альманаху аналогічна до календарів-альманахів цього товариства з постійними рубриками і цікавим змістом. У ювілейному виданні більшу частину обсягу займали статті відомих авторів, членів цього товариства: Михайла Галущинського, Костя Левицького, Володимира Левицького, Дмитра Дорошенка, Степана Смаль-Стоцького, Юліана Романчука, Івана Брика, Степана Шаха, присвячені Товариству «Просвіта». Присутня в альманасі постійна рубрика «Ті, що відійшли...» з короткими згадками і фотографіями. Літературна частина представлена оповіданнями і віршами Івана Франка, Юрія Шкрумеляка, Олеся Бабія, Андрія Чайковського, Йосипа Застирця. В господарській частині — статті Миколи Творидла, Мар'яна Стахурського. Бібліографічний матеріал в альманасі подано у вигляді списку серійних видань Товариства «Просвіта», передплатних реклам українських часописів, видавничих каталогів.

Прикладом вузькоспеціальних статистичних альманахів можна назвати *«Учительській альманах на рік 1922–23»* (Ужгород, 1922) [95], *«Учительській альманах на рік 1923–24»* (Ужгород, 1923), *«Альманах греко-католицьких учениць семінарій дівчат и горожанки в Ужгородѣ, 1902–1929»* (Ужгород, 1929) [1], які слугували інформативним джерелом про мережу шкільних закладів та спеціальної освіти в Ужгороді, в них включено перелік викладацького складу, списки учнів, численні статистичні дані. У підготовці до друку таких альманахів брало участь профільне керівництво установ чи організацій. Зокрема, згаданий *«Учительський альманах»* підготували шкільні інспектори в Ужгороді Іван Мигалка, Еміліан Егрецький, Олександр Маркуш.

Зміст розглянутих альманахів і календарів-альманахів розкрито у бібліографії *«Українська книга в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині та в еміграції, 1914–1939»* [92]. При розкритті змісту були ідентифіковані по можливості довільно подані тексти багатьох поезій, змінені назви творів, уривки з окремих прозових творів. Слід зазначити, що важливим процесом при розкритті змісту альманахів була атрибуція авторства, адже значна частина матеріалу в альманахах подавалася під псевдонімами і криптонімами, особливо видання політичного характеру та поезія.

Українські альманахи 20–30-х років ХХ ст. відіграли важливу роль у житті українського народу. Необхідність видання альманахів була зумовлена життєвими потребами і зміст їх відображав характерні тогочасні явища й особливості. Говорячи про пріоритети опублікованих матеріалів, чільне місце в альманахах займають літературні жанри. Матеріали альманахів, тематично пов'язані з українською дійсністю, різні за своїм ідейним змістом і художньою вартістю, але всі вони сприяли посиленню інтересу читачів до вивчення історії України, української літератури, до перекладів творів відомих зарубіжних авторів. Альманахи стали не додатком до літератури, а показником літературного життя у певний період. Їх обговорювали в пресі, аналізували в критичних статтях, літературознавчих розвідках.

В альманахах публікували свої твори видатні письменники, серед яких немало імен, сьогодні забутих, маловідомих авторів, твори яких ніде, крім альманахів, не друкувалися. Крім того, ілюстративна частина альманахів збільшує їхню інформативну цінність, є важливим документальним джерелом.

1. Алманах гр. кат. уч[ениць] семінарїѣ дѣвчат и горожанки в Ужгородѣ, 1902–1929 / видає дирекція. — Ужгород : Друкарня «УНІО», [1929]. — 29 [2] с. : табл.
2. Альманах // *Романенчук Б.* Азбуковник : енциклопедія української літератури / *д-р Богдан Романенчук.* — Філядельфія : Київ, 1969. — Т. 1. — С. 59-62.
3. Альманах // *Українська літературна енциклопедія.* — Київ, 1988. — Т. 1 : А-Г. — С. 50.
4. Альманах : літературно-військовий журнал / передмова редакційної колегії, с. 1. — Табор Олександрів (Польща) : видання Культурно-освітнього відділу Штабу 4 Київської Стріл[ецької] Дівізії, 1921. — Лип. (чис. 1). — 66 с.
5. Альманах лівого мистецтва / оформлення книги-проекту *Святослава Гординського* й *Івана Крушельницького* ; обгортка роботи *Святослава Гординського* ; видано заходом і коштом та за редакцією *Антоня Босого, С. Гординського, Миколи Колесси, Авеніра Коломийця* й *Івана Крушельницького* (гол. ред.). — Львів : видання Мистецького Об'єднання «ЗУМО». Друковано у Друкарні Наук. Т-ва ім. Шевченка у Львові, 1931. — 28 с. : іл., ноти.

6. Альманах літератури і громадського життя. — Кременець : видання Крем. Повіт. Т-ва «Просвіта». Друкарня В. Цвика, 1923. — 37, [3] с. — Без тит. арк. — Літографічне видання.
7. Альманах Товариства Український Робітничо-Фармерський Дім в Канаді і братніх організацій, 1918–1929 / «Передмова» за ЦВК ТУРФДім *М[атвії] Шаткульський*, с. 3-4. — Вінніпег, Ман. : накладом Робітничо-Фармерського Товариства. З друкарні Товариства Український Робітничо-Фармерський Дім, 1930. — 240 с. : іл. — На обкладинці назва: Альманах ТУРФДім, 1918–1929. — Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/rizne/1156-almanah-tovaristva-ukrayinskiy-robotnicho-farmerskiy-dim-v-kanadi-i-bratnih-organizatsiy-1918-1929/>. — Назва з екрана.
8. Альманах українських богословів / зібрав *Василь Мельник* ; [передне слово] членів Редакційного Комітету: *Василя Мельника, Володимира Яценківа, Севастіяна Зубрицького, Стефана Семчука, Степана Смачила, Михайла Жеплинського*, с. [3-4]. — Львів : наклад Організації Українських Богословів Львівської і Перемиської Дієцезії. Печатня ОО. Василян у Жовкві, 1923. — [4], 149, [2] с.
9. Альманах українського студентського життя в Кракові / збрала і видала редакційна колегія в складі: *Володимир Ничай, Микола Бажанський, Ярослав Сатук, Іван Красник* ; «Вступне слово» *В. Ничая*, с. 3-4. — Краків : накладом Т-ва «Українська Студентська Громада» в Кракові. Виконано в друкарні ОО. Василян в Жовкві, 1931. — 88, [4] с., VII с. фото.
10. [Архівні матеріали Є. Пеленського до «Словника сучасних західно-українських письменників»] // ЦДІА України у Львові. — Ф. 309, оп. 1, спр. 2160. — 170 арк.
11. *Білецький Л.* [Рецензія] / *Л. Білецький* // Літературно-Науковий Вістник. — 1922. — Чис. 6. — С. 277-279. — Рецензія на: Сонцевіт : літературно-мистецький альманах. — Київ; Львів : видання Т-ва «Сонцевіт», 1922. — 70, [2] с. : іл.
12. *Волошин Л.* Святослав Гординський — речник і репрезентант українського авангарду : (до питання про національну своєрідність авангарду в Україні) / *Любов Волошин* // Українське мистецтвознавство: матеріали, дослідження, рецензії : зб. наук. праць. — Київ : ІМФЕ ім. М. Т. Рильського НАН України, 2009. — Вип. 9. — С. 7-15.
13. Гей-гу... Гей-га... : альманах «Лісових Чортів» [пластунів]. — Львів : Друкарня ОО. Василян у Жовкві, грудень 1929. — 26, [6] с. : іл. — Без тит. арк.
14. Гей-гу, гей-га : [Альманах «Лісових Чортів»] [пластунів]. — [Львів] : видання «Лісових Чортів», 1929. — 20 с. — Без тит. арк. — Літографічне видання.

15. *Головата Л.* Товариство «Просвіта» у Львові (1868–1939) : покажчик видань / *Лариса Головата, Люба Суц, Ольга Бербека* ; НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника. — 2-ге вид., виправл. і допов. — Львів, 2008. — 518 с. : іл.
16. Для неї : альманах групи студентів / редакційний комітет: *М. Скрипник, О. Яремченко, Г. Мазуренко* ; віньєти *Миколи Бутовича*. — Берлін, 1922. — 31 с. — Рукопис оправлений в ілюстровану обкладинку.
17. «Дніпро» // Енциклопедія українознавства: словн. частина. — Париж ; Нью-Йорк, 1957. — Т. 2. — С. 536.
18. «Дніпро»; Календар-альманах «Дніпро»; Календар «Дніпро» // *Вішка О.* Преса української еміграції у Польщі (1920–1939 рр.) / *Омелян Вішка*. — Львів, 2002. — С. 184–186.
19. [Довідки про створення Українського товариства допомоги біженцям з України та їх родинам у Польщі, статут, інструктивні матеріали] // ЦДІА України у Львові. — Ф. 804, оп. 1, спр.1. — Арк. 1-5.
20. *Дорошенко В.* Зв'язки і зносини наддніпрянських Українців із наддністрянськими та участь їх у культурному і громадському життю Галичини / *В. Дорошенко* // Календар-альманах «Дніпро» на 1924 рік. — Львів, 1924. — С. 5-23.
21. *Дорошенко В.* Найновіша українська література : (Інформативний огляд) / *Вол. Дорошенко* // Календар-альманах «Дніпро» на звичайний рік 1925. — Львів, 1925. — С. 27-36.
22. [*Дорошенко В.*]. Рецензія на календар-альманах «Дніпро» на 1923 рік / *В. Лікаренко* // Літературно-науковий вістник. — 1922. — Т. 78. — С. 190-191.
23. [*Дорошенко Володимир* — редактор календаря-альманаха «Дніпро»] // ЦДІА України у Львові. — Ф. 786, оп. 1, спр. 1. — Арк. 7 ; спр. 4. — Арк. 1-2.
24. *Дорошенко Д.* Як Українці наддніпрянські помагали своїм наддністрянським братам у часі Галицької Руїни 1914–1916 років : (Уривок із споминів) / *Дм. Дорошенко* // Календар-альманах «Дніпро» на 1924 рік. — Львів, 1924. — С. 23-39.
25. *Животко А.* Альманах «Віра» : [Рецензія] / *Аркадій Животко* // Українська книга. — 1937. — Чис. 4-5. — С. 116-117. — Рец. на кн.: Альманах літератури і громадського життя. — Кремінець : видання Крем. Повіт. Т-ва «Просвіта», 1923. — 37 с.
26. З великого часу : український альманах: з 98 ілюстраціями. — Київ ; Львів ; Відень, 1921. — 384 с. : іл., карти.
27. ЗИЗ : календар-альманах на 1926 рік / зредагував *Галактіон Чинка* [*Купчинський Роман*] ; «Вступне слово (замість вступного вірша)»

- видавців, с. [3-4]. — Львів : накладом власним. З друкарні Ставропіг. Ін-ту під управою А. Яськова, [1925]. — [14], 71, [1] с. : іл.
28. Ілюстрований альманах Новий Світ. — Montreal : накладом Ів. Гниди. Бібліотека і Друкарня Новий Світ в Монтреалі, 1926. — 144 с. — (Бібліотека «Новий Світ» ; чис. 26).
29. Ілюстрований календар-альманах «Жіночої Долі» на звичайний рік 1927 / обкладинка роботи *Олени Кульчицької*, віньєти *І. Косинина*. — Коломия : коштом редакції часопису «Жіноча Доля». З друкарні М. Бойчука в Коломійі, 1926. — [30], 163, [13] с. : іл. — Альманах включено з окремим титульним аркушем під назвою: На новий шлях: Альманах «Жіночої Долі».
30. *Льницька Л.* «Русалка Дністровая» (1837) у бібліотеках і музеях світу : історико-книгознавче дослідження / *Луїза Льницька* ; НАН України, Львівська наукова бібліотека ім. В. Стефаника. — Львів, 2007. — 248 с. : іл.
31. *Льницький М. М.* Євген Маланюк. 1897–1968 / *М. М. Льницький* // Дивослово. — 2013. — № 4. — С. 58-62.
32. [Інформація про оплату] // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 202, спр. 18. — Арк. 74а, 112.
33. Історичний воєнний альманах : дуже цікавий змістом та ілюстраціями. — Winnipeg, Man. : Ukrainsky Bazar I Knyharnia, [1928]. — [6], 163с. : іл. — Передрук альманахової частини з «Історичного календаря-альманаха Червоної Калини на 1928 рік» (Львів ; Київ : накладом видавництва «Червона Калина». Виготовлено в друкарні ОО. Василян у Жовкві. Printed in Poland, 1927).
34. Історичний Календар-Альманах «Червоної Калини» на 1926 рік / обкладинка *Петра Холодного* ; заставки *Петра Холодного*, *Павла Ковжуна*, *Івана Іванця* ; ілюстрації до оповідань *Івана Іванця* ; вступне слово редакції, с. [31]. — Львів ; Київ : накладом Вид-ва «Червона Калина». Друкарня Артура Гольдмана, 1925. — 160, [16] с. : іл., фото. — Автор обкладинки і автори заставок та ілюстрацій зазначені на с. [32]. — Альманахова частина відокремлена від календарної графікою *Петра Холодного* «Омелян Павленко».
35. Календарь-альманах «Вольного казачества = вільного козацтва» на рік 1930 / под редакцией *И. А. Билого* ; передмова редакції «Вместо предисловия», с. 3 ; обкладинка і віньєти роботи художника *М. Б. [Миколи Битинського]*. — Прага : Славянское Отделение при Типографии Aloise Fišera, Praha, 1930. — 247, [4] с. : іл., карта. — (Библиотека «Вольного Казачества = Вільного Козацтва»).

36. Календар-альманах «Дніпро» на рік 1923 / під редакцією проф. *Леоніда Білецького* і *Віктора Завадського* ; обкладинка роботи художника *Петра Холодного*. — Львів : накладом Українського Т-ва Допомоги Емігрантам з Великої України. З друкарні Видавничої спілки «Діло», 1923. — VII, [25], 106, [30] с.
37. *Кирчів Р. Ф.* Україніка в польських альманахах доби романтизму / *Р. Ф. Кирчів*. — Київ : Наук. думка, 1965. — 129 с.
38. *Ківишар Т.* Український книжковий рух як історичне явище (1917–1923 рр.) / *Т. Ківишар*. — Київ : Логос, 1996. — 337 с.
39. Кленовий лист : канадійський альманах, 1929. — Вінніпег, Манітоба, Канада : Заходом Т-ва Опіки над українськими переселенцями ім. св. Рафаїла в Канаді, 1929. — 127, [1] с. : іл.
40. *Козут Л.* Післяслово / *др. Лев Козут, Ольга Павлюх-Гузарева, Корній Купченко* // Ольга Кобилянська : альманах у пам'ятку її сороклітньої письменницької діяльності (1887–1927) / зладив *Др. Лев Козут* ; «Післяслово» *Др-а Лева Козута, Ольги Павлюк-Гузаревої, Корнія Купчанка*. — Чернівці, 1928. — С. 312.
41. *Козут С.* Феномен пластових видань: (у міжвоєнний період ХХ ст.) / *Софія Козут* // Записки ЛНБ ім. В. Стефаника : [зб. наук. праць]. — Львів, 2004. — Вип. 12. — С. 165-173.
42. *Комариця М.* Перстені долі Євгена Маланюка / *Мар'яна Комариця* // Українське літературознавство : міжвідомчий наук. збірник / Львів. нац. ун-т імені Івана Франка. — Львів, 2002. — Вип. 65. — С. 164-169.
43. [Концепція календаря «Дніпро»] // ЦДДА України у Львові. — Ф. 786, оп. 1, спр. 1. — Арк. 4-6.
44. Кооперативний Альманах : орган неперіодичний. Книжка I / редакція Редакційна Колегія ; передмова «Від редакції», с. 1-2. — Подєбради : видання «Товариства по розповсюдженню кооперативного знання при Українській Господарській Академії», 1923. — 70 с. — Літографічне видання. — На правах рукопису.
45. [Коршнівський А.]. [Рецензія] / *А. Корський* // Веселка. — 1922. — С. 26-26. — Рец. на кн.: Русалка : Літературний альманах. Книжка перша / під редакцією *Клима Поліщука*. — Львів ; Київ, 1922. — 71, [1] с.
46. *Кость С.* Жіноча преса / *Степан Кость* // Вісник Львівського ун-ту. Сер. : журналістика. — Львів, 2007. — Вип. 30. — С. 123-141.
47. *Крупач М.* Початок таборової діяльності Євгена Маланюка / *М. Крупач* // Українське літературознавство. — 2011. — Вип. 73. — С. 73-87.
48. *Кужель Л.* Реклама у західноукраїнських та українських еміграційних календарях 1920-х рр. : типи і стереотипи / *Любов Кужель, Ірина Жеваженко* // Записки ЛННБ України ім. В. Стефаника : [зб. наук. праць]. — Львів, 2013. — Вип. 5(21). — С. 116-139.

49. *Куценко Л.* Історія трагічної дружби / *Леонід Куценко* // *День*. — 2004. — 16 квіт. (№ 68).
50. [Листи В. Дорошенка до І. Калиновича] // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 57, оп. 1, спр. 164. — Арк. 6, 14.
51. [Листи В. Дорошенка до І. Шендрика] // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 202, оп. 1, спр. 18. — Арк. 46-77.
52. [Листи В. Дорошенка до І. Шендрика] // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 202, оп. 1, спр. 20, п. 3. — Арк. 57-82.
53. [Листи В. Завадовича до І. Калиновича] // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 57, оп. 1, спр. 293. — Арк. 2, 3.
54. [Листи І. Калиновича до І. Шендрика] // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 57, оп. 1, спр. 249. — Арк. 1-3, 5.
55. *Магалевський Ю.* 10 літ Українського товариства допомоги емігрантам з України / *Ю. Магалевський* // Календар-альманах «Дніпро» на 1932 рік. — Львів, 1932. — С. 116-121.
56. *Микитка С.* Володимир Дорошенко : з нагоди 75 річчя вченого і громадянина / *Степан Микитка*. — Філадельфія, 1955. — 36 с.
57. *Мороз Р.* Показчик рідкісної літератури в бібліотеці Колегії Св. Андрея: 1. Рукописи і стародруки. 2. Видання української діаспори / *Раїса Мороз*. — Вінніпег : Колегія Св. Андрея, 2002. — 144 с.
58. На зустріч волі, 1907–1922 : альманах у пам'ять 15-их роковин існування Укр[аїнського] акад[емічного] тов[ариства] гр[еко]-пр[авославних] богословів «Православна Академія» в Чернівцях / вступне слово редакційного комітету *С[вятослав] Лакуста, К[орнило] Ластівка, М. Катеринюк*. — Чернівці : накл. Укр. акад. товариства гр.-прав. богословів «Православна Академія». Буковинська Печатня і Накладня, 1922. — 146 с.
59. Народній ілюстрований календар Товариства «Просвіти» на переступний рік 1928 : ювілейне видання з нагоди 60-ліття «Просвіти» і 50-ліття календаря / редактор *Василь Мудрий*. — Львів : коштом Т-ва «Просвіта» у Львові. З Друкарні Видавничої Спільки «Діло», 1927. — XLVIII, 302, [50] с. : іл., табл. — Літературна частина, що входить до календаря, має окремий титульний аркуш з назвою: «Шістьдесят літ», 1868–1928: ювілейний альманах Т-ва «Просвіта» у Львові.
60. «Наш Прапор» : ілюстрований календар-альманах на рік 1930 / обкл. роботи *П. К. [Павла Ковжуна]*. — Перемишль : накладом Видавничої Кооперативи «Наш Край» в Перемишлі. Відбито буквами печатні Кнолера і Сина в Перемишлі, 1930. — XXXII, 127, [15] с. : іл., табл.
61. «Неділя» : календар-альманах на 1930 рік / передмова *Артура Герца* «Людина і її календар», с. 6 ; обкладинку спроектував *Іван Іванець*. — Львів : накладом Вид-ва «Неділя», 1929. — [2], 216, [16] с. : іл., карта.

62. Нове поле: канадйський альманах. — Вінніпег, Манітоба, Канада : заходом Т-ва Опіки над українськими переселенцями ім. Св. Рафаїла в Канаді, 1927. — 127 с.: іл.
63. Озимина: альманах трьох: *Евген Маланюк, Михайло Селегій, Михайло Осика [Михайло Островерха]*. — Каліш : Веселка, 1923. — 50 с.
64. Ольга Кобилянська : альманах у пам'ятку її сороклітньої письменницької діяльності (1887–1927) / зладив *Др. Лев Козут* ; «Післяслово» *Др-а Лева Козута, Ольги Павлюк-Гузаревої, Корнія Купчанка*. — Чернівці : накладом Ювілейного Комітету. Друкарня Ф. Ганіцький, 1928. — 311, [2] с. : іл., портр.
65. *Островерха М.* Останній відгомін... / *Михайло Островерха* // Свобода (Джерзі-Сіті ; Нью Йорк). — 1949. — 18 листоп. (чис. 269).
66. *Павлюх М.* Жіночий рух в Галичині: Українські визначні жінки / *Марія Павлюх* // Народознавчі зошити. — 2014. — № 2 (116). — С. 310-312.
67. *Передирій В.* Видання «Червоної Калини» (1922–1939) : іст.-бібліогр. дослідження / *Валентина Передирій* ; відп. ред. *Є. П. Наконечний*. — Львів, 2004. — 357 с.
68. *Передирій В.* Ілюстрований календар-альманах «Жіночої долі» на звичайний рік ... / *В. Передирій* // Українські періодичні видання для жінок в Галичині (1853–1939 рр.) : анот. каталог / уклад. *В. А. Передирій*. — Львів, 1996. — С. 35-42.
69. *Передирій В. А.* «Ілюстрований календар-альманах Червоної Калини» як тип періодичного видання (1921–1929) / *В. А. Передирій* // Збірник праць НДЦ періодики / НАН України, ЛНБ ім. В. Стефаника. — Львів, 1999. — Вип.6. — С. 227-242.
70. *Погребенник Ф.* Український раритет. Періодичні, продовжувані видання і неперіодичні збірники XIX–XX ст. (1846–1986) / *Ф. Погребенник, В. Погребенник*. — Дрогобич : Коло, 2011. — 298 с.
71. Прерія : канадйський альманах. — Вінніпег, Манітоба, Канада : заходом Т-ва Опіки над українськими переселенцями ім. Св. Рафаїла в Канаді, 1928. — 124 с. : іл.
72. [Про організаційну діяльність В. Завадського в підготовці календаря-альманаха «Дніпро»] // ЦДІА України у Львові. — Ф. 786, оп. 1, спр. 1. — Арк. 2 ; спр. 2. — Арк. 2 ; спр. 11. — Арк. 6, 24, 29, 32, 35, 51.
73. [Про підготовку альманаху «За кордоном»] // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 202, оп. 1, спр.18. — Арк. 51-54.
74. [Про підготовку обкладинки П. Холодним до календаря-альманаха «Дніпро»] // ЦДІА України у Львові. — Ф. 786, оп. 1, спр. 1. — Арк. 8-10 ; спр. 4. — Арк. 1-2.

75. [Про редакторську діяльність В. Завадського і Л. Білецького в календарі-альманасі «Дніпро»] // ЦДІА України у Львові. — Ф. 786, оп. 1, спр. 1. — Арк. 2 ; спр. 2. — Арк. 2-3.
76. [Про структуру і реалізацію календаря-альманаха «Дніпро»] // ЦДІА України у Львові. — Ф. 786, оп. 1, спр. 1. — Арк. 3, 8 ; спр. 2. — Арк. 2-3 ; спр. 7. — Арк. 1-6.
77. Провідник : образкований календар канадійських українців [на рік] 1930 / [ред.: *Іван Боберський, Дмитро Льчишин*]. — Вінніпег, Манітоба : закладом і заходом Товариства Опіки над українськими переселенцями імени Св. Рафаїла в Канаді. Печатано в друкарні Видавництва «Промінь» С. М. Дорошука, [1929]. — 64, 128 с. : іл.
78. Провідник : образкований календар канадійських українців [на рік] 1932 / редагували : I часть: *О. П. Божик*, II часть: *К. С. Продан*. — Вінніпег, Манітоба : накладом і заходом Товариства Опіки над українськими переселенцями імени Св. Рафаїла в Канаді. Печатала Народна Друкарня, [1931]. — 64 с.: іл. — На титульному аркуші назва паралельно українською і англійською мовами. — На обкладинці назва: Календар канадійських українців «Провідник» 1932. — Альманахова частина має окремий титульний аркуш під назвою: Поступ : канадійський альманах 1932 / редагував *К. С. Продан* (Вінніпег, Манітоба).
79. [Протоколи засідань редакційної колегії календаря-альманаха «Дніпро»] // ЦДІА України у Львові. — Ф. 786, оп. 1, спр. 1. — Арк. 4, 8-10 ; спр. 2. — Арк. 2-3.
80. [Редакційний портфель статей календаря-альманаха «Дніпро»] // ЦДІА України у Львові. — Ф. 786, оп. 1, спр. 1. — Арк. 3, 4 ; спр. 2. — Арк. 3 ; спр. 52. — Арк. 1-39.
81. *Романенчук Б.* Календар-альманах «Дніпро» на 1939 рік / *Богдан Романенчук* // Життя і знання. — 1938. — Чис. 9. — С. 271.
82. *Романенчук Б.* Календар-альманах на звичайний рік 1938 / *Богдан Романенчук* // Життя і знання. — 1937. — Чис. 9. — С. 271.
83. Русалка : літературний альманах. Книжка перша / під редакцією *Клима Поліщука* ; [передмова від видавців] «Русалка», с. 3. — Львів ; Київ : 3 друкарні Ставропиг. Ін-та під управою Ю. Сидорака, 1922. — 71, [1] с.
84. *Сніцарчук Л. В.* Українська сатирично-гумористична преса Галичини 20–30 рр. XX ст. : історико-функціональний аспект та інтерпретаційні особливості / *Лідія В. Сніцарчук*. — Львів, 2001. — 240 с.
85. Сонцевіт : літературно-мистецький альманах. I / обкладинка роботи *Петра Холодного* (сина) ; малюнки *Павла Ковжуна*. — Київ ; Львів : видання Т-ва «Сонцевіт», 1922. — 70, [2] с. : іл. — Впродовж тексту

- малюнки *П. Ковжуна*: Місто: Кольорова графіка (Із збірки Скренко-вича, Львів) ; Вітряк : Олія (Із збірки Стефановича, Миколаїв у Галичині) ; Етюд: Акварель (Із збірки інж. Т. Горницького, Бориня в Галичині) ; *Nature morte*: Графіка (Із збірки Д. Кузика, Львів).
86. [Список авторів календаря-альманаха «Дніпро»] // ЦДІА України у Львові. — Ф. 786, оп. 1, спр. 1. — Арк. 3 ; спр. 2. — Арк. 2-3, 5, 6, 19-21.
87. [Список альманахів] // ЛННБ України ім. В. Стефаника. Відділ рукописів. — Ф. 57, оп. 1, спр. 742/69. — Арк. 1-50.
88. [Список календарів-альманахів] // ДАЛО. — Ф. 306, оп. 1, спр. 2. — Арк. 1-12.
89. Талергофський альманахъ : пропаятная книга австрійскихъ жестокостей, изувѣрствъ и насилій надъ карпато-русскимъ народомъ во время всемірної войны 1914—1917 гг. Выпускъ первый: Терроръ въ Галичинѣ въ первый періодъ войны 1914—1915 гг. / передмова до видання *Ю. Яворського* «Галицкая Голгоѳа»: с. III—VII ; предисловіе къ первому выпуску [від редакції], с. 3-6. — Львовъ : изд. «Талергофскаго Комитета». Типогр. Ставропиг. Ин-та подъ управленіемъ А. И. Яськова, 1924. — VII, 204, [2] с. : іл., фото.
90. Товариш : робітничо-селянський календар на 1930 рік. — Львів : накладом Видавничої Спілки «Книжка». Друкарня «Штука», [1929]. — 185, [9] с. : іл. — Альманахова частина має окремих титульний аркуш: Товариш : робітничо-селянський альманах (Львів).
91. «Трембѣта» : литературный альманах (з 11 портретами авторів) / «Вступне слово» видавництва, с. 3-7 ; обкладинка *Б[і]йосита Бокшая*. — Ужгород : видано при допомозѣ шкільного оддѣла Підкарпатскоѣ Руси. Друкарня Акційного Т-ва «Унію», 1926. — 99, [1] с. : портр. — (Видавництво Т-ва «Просвѣта» в Ужгородѣ ; чис. 65). — На обкладинці назва : Альманах письменників Підкарпатскоѣ Руси «Трембѣта».
92. Українська книга в Галичині, на Буковині, Закарпатті, Волині та в еміграції, 1914—1939 : бібліогр. покажчик Т. 2 : 1920—1923 / НАН України, ЛННБ України ім. В. Стефаника ; уклад.: *Л. І. Ільницька, М. А. Ільницька, Л. Я. Кужель, Н. А. Рибчинська, Л. Т. Суц*, за участю *Т. М. Дубової* ; передм. *М. М. Романюка* ; відп. ред. *М. М. Романюк*. — Львів, 2012. — 804 с.
93. Український Альманах / [уклав] *Антін Крушельницький*. — Київ; Львів ; Відень ; Нью Йорк, 1921. — 509 с. — Режим доступу:<http://diasporiana.org.ua/proza/11665-krushelnitskiy-a-ukrayinskiy-almanah/>. — Назва з екрана.
94. Українські літературні альманахи і збірники XIX — початку XX ст. : бібліогр. покажчик / склав *І. З. Бойко*. — Київ : Наук. думка, 1967. — 271 с.

95. Учительській альманах на рік 1922–23: (Со шематизмомъ школь Подкарпатской Руси) / сост.: *Иван Мигалка, Еміліян Егрецькій, Александер Маркушъ*. — Ужгород, 1922. — 158 с.
96. Хроніка : [Рецензія] // Веселка. — 1923. — № 7-8. — С. 66. — Рец. на кн.: Озимина : Альманах трьох: *Евген Маланюк, Михайло Селегій, Михайло Осика [Михайло Островерха]*. — Каліш : Веселка, 1923. — 50 с.
97. *Шуварик М.* Рідкісні еміграційні видання українських студентів у Центральній і Східній Європі (1920–1930-ті роки) / *Марта Шуварик* // Записки ЛННБ України ім. В. Стефаніка : зб. наук. праць. — Львів, 2013. — Вип. 5 (21). — С. 102-115.
98. Ювілейний альманах Союзу Підкарпатських Руських Студентів у Празі 1921–1931 / «Вступне слово» *Миколи Бандусяка*, голови Союзу, с. 3. — Прага : накладом Союзу підкарпатських руських студентів у Празі. Друкарня фірми Вшетечка і спіл., 1931. — 73, [3] с. : іл.
99. Ювілейний альманах Центросоюзу в 30-ліття / редагував *М[икола] Творидло* ; «Вступне слово» *Д[ениса] Коренця*, с. 3-5. — Львів : Друкарня ОО. Василян у Жовкві, 1931. — 185, 48 с. : іл.
100. Ювілейний альманах Української Жіночої Громади в Нью Йорку, 1921–1931 / «Передмова» редакційного комітету: *Стефи Абрагамовської, Юлії Піщак, Лідії Придаткевич*, с. 3-4. — Нью Йорк, Н. Й., 1931. — На обкладинці назва: Альманах Української жіночої громади в Нью Йорку, 1921–1931. — Режим доступу: <http://diasporiana.org.ua/ukrainica/6696-almanah-ukrayinskoji-zhinochoyi-gromadi-v-nyu-yorku-1921-1931/>. — Назва з екрана.
101. A Research Guide to Ukrainian and Carpatho-Rusyn American Newspapers, Periodicals, and Calendars-Almanacs on Microfilm (1886–1976) = Довідник з Української та Карпато-Русинської Американської Періодики та Календарів-Альманахів на Мікрофільмах (1886–1976) / упорядкували: *Галина Миронюк, Олександр Лужницький*. — Доповнене та поширене видання з 1998 р. — Міннеаполіс, Міннесота : Міннесотський ун-т, Дослідний Центр історії імміграції, Наукове товариство ім. Шевченка, Світова Рада, 2005. — XXXVIII, 394 с. : іл.
102. [*Waszkiewicz J.* Рецензія] // Skamander. — 1923. — N 29-30. — S. 123. — Рец. на кн.: Озимина : альманах трьох: *Евген Маланюк, Михайло Селегій, Михайло Осика [Михайло Островерха]*. — Каліш : Веселка, 1923. — 50 с.